
Stenografisch verslag van een openbaar verhoor in het kader van de parlementaire ondervragingscommissie Ongewenste beïnvloeding uit onvrije landen (POCOB) op 20 februari 2020 in de Enquêtezaal van het Logement te Den Haag.

Gehoord wordt: de heer Türkmen (secretaris van de Islamitische Stichting Nederland, ISN/Hollanda Diyanet Vakfı), die wordt bijgestaan door de heer E. Kose.

Aanvang: 13.02 uur

Voorzitter: Rog

Griffier: Sjerp

Aanwezige leden van de commissie: Van den Berge, Kuzu, Edgar Mulder, Van Raak, Rog, Schonis, Segers, Stoffer en De Vries.

De **voorzitter**: Goedemiddag, ik open de vergadering. Aan de orde is het openbaar verhoor van de heer Türkmen. Meneer Türkmen, ik heet u welkom namens de parlementaire ondervragingscommissie. U bent secretaris van de Islamitische Stichting Nederland. In dit verhoor stelt de commissie u vragen over ongewenste beïnvloeding van maatschappelijke en religieuze organisaties in Nederland, zoals moskeeën, uit onvrije landen en hoe deze invloed kan worden doorbroken.

U wordt gehoord als getuige en dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen de belofte af te leggen. Ik vraag u om met uw belofte te bevestigen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zult zeggen. Ik verzoek u te gaan staan.

In handen van de voorzitter legt de heer Türkmen de belofte af.

De **voorzitter**: U staat nu onder ede. Wij bieden getuigen de gelegenheid een korte openingsverklaring af te leggen. Ik heb begrepen dat u daar graag gebruik van wilt maken. Ik bied u daartoe nu de gelegenheid.

De heer **Türkmen**: Dank u wel. Geachte commissie, ik beschouw deze parlementaire ondervraging ten eerste als een kans over het bestaansrecht en de dienstverlening van ISN te gaan vertellen. ISN is in 1982 naar Nederlands recht opgericht. De reden voor de oprichting is dat ISN het islamitisch geloof op een correcte manier wil overbrengen aan in Nederland woonachtige moslims. ISN telt in totaal 148 moskeeën. Over de financiering van deze moskeeën wil ik heel helder zijn. Al onze moskeeën zijn gebouwd en/of aangekocht middels de giften van de Turkse moslims die hier in Nederland woonachtig zijn.

Daarnaast wil ik het volgende benadrukken. Als moskeeorganisatie zijn wij erg laagdrempelig. Alle moslims, van welke afkomst dan ook, kunnen ongestoord onze gebedsdiensten bijwonen. Zoals ook duidelijk is vastgelegd in de statuten, begeeft ISN zich niet op politiek terrein. Immers, ISN is een religieuze organisatie. Zowel ISN als de aangesloten moskeeën zijn op alle fronten onderworpen aan de Nederlandse wet- en regelgeving. Wij zijn in alle opzichten een transparante organisatie en alle informatie is terug te vinden op onze website. ISN is geen afdeling van welke organisatie in de wereld dan ook, noch heeft ISN nevenvestigingen in het buitenland.

ISN vertegenwoordigt de islamitische leer, die sterk is gegrondvest in onze traditie. Daarmee levert ISN een grote bijdrage aan vrede en harmonie in de Nederlandse samenleving. ISN doet er alles aan om de Turkse Nederlanders te beschermen tegen extremistische religieuze bewegingen. Wij zijn ons ervan bewust dat negatieve gebeurtenissen in Nederland ook ons raken. Immers, wij zitten allemaal in hetzelfde schuitje. Wij verwerken alle actuele maatschappelijke vraagstukken in onze preken. Wij brengen onze preken tweetalig uit, zowel in het Turks als in het Nederlands. Nogmaals, u kunt al onze preken teruglezen op onze website. Het is volledig uitgesloten dat ISN deelneemt aan praktijken die de vrede en de rust in de Nederlandse samenleving verstoren. Onze moskeeën onderhouden goede betrekkingen met de lokale autoriteiten.

Tot slot. De missie en de visie van ISN botsen op geen enkele manier met het rechtssysteem van dit land, noch met de leefstijl van de mensen. Wij als Turkse Nederlanders zijn de Nederlandse samenleving zeer dankbaar voor het feit dat we in vrede en rust in dit mooie land mogen leven. Ik wil mijn waardering uitspreken voor iedereen die aan dit doel meewerkt.

Dank u wel.

De **voorzitter**: Dank u wel, meneer Türkmen. Dit verhoor zal worden afgenomen door de heren Van den Berge en Segers. Meneer Van den Berge begint. Ik geef het woord aan hem.

De heer **Van den Berge**: Goedemiddag, meneer Türkmen.

De heer **Türkmen**: Goedemiddag.

De heer **Van den Berge**: U gaf in uw openingsverklaring aan dat de rol van de Islamitische Stichting Nederland -- ik zal hierna ook de afkorting "ISN" gebruiken -- is om Nederlanders met een Turkse achtergrond eigenlijk te faciliteren in het belijden van hun geloof. Dat is dus een religieuze taak. U zegt: geen politieke rol. Zegt u daarmee dat ISN geen enkele politieke, sociale en culturele rol speelt voor gemeenschappen in Nederland?

De heer **Türkmen**: ISN is een religieuze organisatie. In de oprichtingsakte, in lid 2 van artikel 2 staat gewoon heel uitdrukkelijk ... Als u dat wil, kan ik dat ook even voorlezen. Ik heb hier de oprichtingsakte uit de jaren tachtig.

De heer **Van den Berge**: Nou, ik ben vooral benieuwd naar uw antwoord.

De heer **Türkmen**: Het antwoord is heel duidelijk: alleen religieuze activiteiten.

De heer **Van den Berge**: Alleen religieus.

De heer **Türkmen**: Alleen religieuze activiteiten.

De heer **Van den Berge**: Op geen enkele manier politiek, sociaal, cultureel.

De heer **Türkmen**: Dat heb ik al eerder gezegd: alleen religieuze activiteiten.

De heer **Van den Berge**: Vanochtend hadden we hier een hoogleraar, de heer Zürcher. Ook in de voorgesprekken hebben we verschillende mensen gesproken die zeggen: eigenlijk moet je ISN zien als een dochterorganisatie van Diyanet, het Turkse presidium voor religieuze zaken. Hoe kijkt u daartegen aan?

De heer **Türkmen**: Zoals ik al in mijn speech heb gezegd: het Nederlandse Diyanet, Hollanda Diyanet Vakfı -- met een andere naam: de Islamitische Stichting Nederland -- is volgens de Nederlandse wet- en regelgeving opgericht. Dat blijft ook zo. We hebben wel bepaalde samenwerkingsniveaus met het Turkse Diyanet op het gebied van offeren en bedevaarten. En als er een geldinzamelingsactie is vanwege een aardbeving, dan kunnen we daar gewoon zaken mee doen. Op alle andere fronten is en blijft de Nederlandse Islamitische Stichting, Hollanda Diyanet Vakfı, gewoon een zelfstandige organisatie.

De heer **Van den Berge**: U zegt: de Islamitische Stichting Nederland is een Nederlandse organisatie.

De heer **Türkmen**: Een Nederlandse organisatie; dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Geen onderdeel van Diyanet, als ik het goed heb begrepen.

De heer **Türkmen**: Geen onderdeel van Diyanet.

De heer **Van den Berge**: Nee, maar er is een relatie met Diyanet. U noemde zojuist een aantal voorbeelden.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Klopt het ook dat de imams die in Diyanetmoskeeën -- ik moet zeggen: in ISN-moskeeën -- in Nederland preken, benoemd worden door Diyanet in Turkije?

De heer **Türkmen**: Dat klopt. Er zit alleen een addertje onder het gras. Wij doen als ISN of als het lokale bestuur van een moskeeorganisatie een beroep bij het Turkse consulaat voor een imam. Wat er verder met die aanvraag voor een imam gaat gebeuren, is een zaak tussen de Turkse en de Nederlandse overheid, want ISN staat daar helemaal los van. Ik heb ook een organogram meegenomen, want dit moet wel een keertje echt heel duidelijk goed verteld worden aan de media, de politici en ook de Nederlandse samenleving.

De heer **Van den Berge**: Dus u zegt dat ISN een beroep kan doen bij het consulaat. Ik neem aan: bij de attaché voor religieuze zaken.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: ISN kan dan vragen: wij willen een imam uit Turkije, benoemd door Diyanet, in onze moskee.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Vervolgens is het aan overleg tussen de Turkse en de Nederlandse regering om te bepalen ...

De heer **Türkmen**: Ja. Als u daar meer informatie over wil, kan ik die ook even geven.

De heer **Van den Berge**: Als ik het goed begrijp, zijn alle imams die in Nederlandse Diyanetmoskeeën, in Nederlandse ISN-moskeeën preken, wel benoemd door Diyanet in Turkije. Klopt dat?

De heer **Türkmen**: Door Diyanet in Turkije. Dat klopt. Maar daar is een hele zware procedure voor. Misschien heeft u een uitleg daarover nodig. Als die uitleg nodig is, dan kan ik die uitleg ook geven. Maar ISN doet alleen maar een verzoek bij de Rotterdamse attaché om een imam aan te stellen bij zo'n lokale moskee.

De heer **Van den Berge**: Ja, bij de attaché voor religieuze zaken.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Leggen de imams op het moment dat ze dan werkzaam zijn in Nederlandse ISN-moskeeën, ook verantwoording af aan de attaché voor religieuze zaken?

De heer **Türkmen**: De attaché is de baas van de imams, want zij zijn in dienst van Religieuze Zaken in Turkije. Ze worden uitgezonden naar Nederland om diensten te verrichten voor een moskee hier in Nederland. Wij maken alleen maar gebruik van de diensten.

De heer **Van den Berge**: Als ik het goed begrijp, leggen de imams dus verantwoording af aan de attaché voor religieuze zaken.

De heer **Türkmen**: Ik zou de relatie tussen de attaché en de imams niet helemaal zeker weten. Ik kan daar geen antwoord op geven, maar op het moment dat er, zeg maar, iets is met een imam -- als er klachten zijn of als er iets niet deugt -- dan kunnen we wel ook in aanraking komen met die attaché, even bellen of even een afspraak maken. Dan kunnen we gewoon bepaalde zaken met elkaar bespreken. Maar ik kan er geen uitspraak over doen of ze verantwoording afleggen bij die attaché.

De heer **Van den Berge**: Ik vraag ernaar omdat u eerder zei dat ISN, de Islamitische Stichting Nederland, een volledig Nederlandse organisatie is.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: U zei: onze imams komen wel uit Turkije en worden benoemd door Diyanet.

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: En u zei: de verzoeken daarvoor leggen wij neer bij de attaché.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Dan lijkt het erop dat er een afhankelijkheidsrelatie is tussen de imams en de attaché voor religieuze zaken, die op het consulaat in Rotterdam zit. Maar ik ben benieuwd hoe u daartegen aankijkt.

De heer **Türkmen**: Nou, omdat er geen Nederlandse imamopleiding is -- we hebben dus geen andere keuze dan dit -- komen de imams uit Turkije. Als wij hier een imamopleiding hadden, dan hadden we misschien ook geen beroep gedaan op Turkse imams uit Ankara. Ik kan geen oordeel geven over hoe die verantwoording afgelegd is vanuit de imamfunctie richting de attaché. Dat kan ik wel even navragen en later schriftelijk doorgeven, maar op dit ogenblik, voor zover ik het weet, kan ik daar geen antwoord op geven.

De heer **Van den Berge**: U heeft het over een Nederlandse imamopleiding. Dat is een aantal keren geprobeerd.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Uit ons vooronderzoek is gebleken dat ISN nooit actief heeft meegewerkt aan het opzetten van zo'n Nederlandse imamopleiding. Klopt dat?

De heer **Türkmen**: Ik zit sinds maart 2019 in het bestuur van ISN. Voor zover ik het kan nagaan, zijn er wel een paar keer pogingen gedaan. Het is alleen nooit van de grond gekomen, omdat er niet voldoende draagvlak is of zoiets. Maar voor de rest weet ik daar heel weinig over. Er zijn nu wel wat onderhandelingen met CMO en met andere organisaties over dat er hier in Nederland een imamopleiding van de grond zou moeten komen.

De heer **Van den Berge**: Zou ISN bereid zijn om aan zo'n opleiding mee te werken? Ik vraag daarnaar omdat in ons vooronderzoek een aantal experts hebben gezegd dat ISN daar eerder niet aan mee heeft gewerkt en dat dat weleens zo zou kunnen zijn omdat ze liever een door Diyanet benoemde imam vanuit Turkije laten komen dan dat ze een in Nederland opgeleide imam in de moskee hebben. Maar u zegt eigenlijk: als dit geprobeerd zou worden ...

De heer **Türkmen**: Wij zijn als Diyanet Nederland wel bereid de imamopleiding hier in Nederland te gaan houden als daar gewoon draagvlak voor is, namelijk als de opleiding door een goed, erkend instituut gegeven gaat worden.

De heer **Van den Berge**: Dan nog even terug naar de imams die op dit moment prediken in Diyanetmoskeeën, want daar ben ik toch nog benieuwd naar. U zei eerder: er is heel duidelijk geen politieke rol weggelegd voor ISN. Daarbij verwees u ook naar de statuten. Toch vallen de imams wel onder de attaché voor religieuze zaken op het consulaat. Dat is een diplomatieke vertegenwoordiger, niet een religieuze vertegenwoordiger. Hoe verhoudt dat zich tot uw stellingname dat ISN geen enkele politieke rol vervult in de Nederlandse samenleving?

De heer **Türkmen**: Voor zover ik weet, is het feit dat de imams naar Nederland worden uitgezonden, een zaak tussen de Turkse en de Nederlandse overheid. Het zijn wel ambtenaren uit Turkije, maar het zijn namelijk geen diplomaten. Alleen die attaché heeft een rol als diplomaat.

De heer **Van den Berge**: Ja, maar het gaat mij niet zozeer om de procedure en hoe dit in z'n werk gaat. Het gaat mij om de vraag of daar op enige manier ook een politieke rol is weggelegd voor imams.

De heer **Türkmen**: Voor zover ik het weet, zijn wij een religieuze organisatie. Wij gaan niet over politiek. Het is een apolitieke organisatie, totaal.

De heer **Van den Berge**: Eerder hebben twee ex-imams uit Duitsland verteld dat zij, alle Duitse imams die zijn uitgezonden door Diyanet, regelmatig via de attaché voor religieuze zaken bij de consul-generaal bij elkaar werden geroepen en dat het daar wel degelijk ook ging over politieke ontwikkelingen in Turkije en wat ze daarmee konden in hun eigen moskeeën. Daarom ben ik benieuwd hoe dat in Nederland in z'n werk gaat. Vinden dat soort ontmoetingen met de consul-generaal of iemand anders, de attaché voor religieuze zaken en de imams ook in Nederland plaats?

De heer **Türkmen**: Over een voorbeeld uit Duitsland kan ik mij weinig herinneren, maar dat is iets wat Duitsland of een imam uit Duitsland aangeeft. Maar in Nederland gebeurt dat niet.

De heer **Van den Berge**: Dat gebeurt nooit.

De heer **Türkmen**: Dat gebeurt nooit.

De heer **Van den Berge**: Nee. U geeft dus aan dat Nederlandse imams die werkzaam zijn voor ISN, nooit door iemand van het consulaat of de Turkse ambassade bijeen worden geroepen om het te hebben over religie, politiek of andere ontwikkelingen.

De heer **Türkmen**: Ze kunnen weleens geroepen worden door de attaché, maar ik kan niet beoordelen of dat over politiek gaat. Ik zit daar als ISN-bestuurder namelijk niet bij.

De heer **Van den Berge**: U kunt het niet beoordelen. Kunt u het uitsluiten?

De heer **Türkmen**: Dat kan ik ook niet uitsluiten, want ik zit er niet bij. Ik zit vanuit het bestuur, als secretaris van ISN, namelijk als een koepelorganisatie richting de moskee. Een moskee is de werkgever, de lokale partij van de imam. Het kan dat imams door de attaché uit Rotterdam opgeroepen worden voor een vergadering over een godsdienstzaak, over een religieuze zaak, maar ik kan me niet voorstellen dat dat over politiek gaat.

De heer **Van den Berge**: U kunt het zich niet voorstellen. U kunt het op dit moment ook niet uitsluiten. Naast secretaris van ISN bent u sinds 28 maart 2012 ook voorzitter van de Eyüp Sultan moskee in Amsterdam. Klopt dat?

De heer **Türkmen**: Maart 2012, ja. In maart is het bijna acht jaar. Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Ik vraag daarnaar omdat dat natuurlijk iets langer teruggaat dan uw periode als secretaris van ISN. Ook in die moskee heeft u een imam die benoemd is door Diyanet.

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: Heeft u van die imam weleens gehoord dat hij bij de consul-generaal of de attaché voor religieuze zaken moest komen?

De heer **Türkmen**: Ze komen, voor zover ik het weet, wel voor voorlichtingen bij elkaar. Maar ik heb nog nooit van een van de imams die ik tot nu toe heb gehad, gehoord dat er over politiek gesproken is. Die imams worden namelijk ook niet zomaar naar Nederland gestuurd. Ze ondergaan een hele zware selectieprocedure. Ze weten wel wat ze wel mogen en wat ze niet mogen. Ze moeten gewoon te werk gaan op het gebied van religieuze zaken en niet over politieke zaken.

De heer **Van den Berge**: Als ik het goed begrijp, zegt u: het klopt dat imams weleens op het consulaat moeten komen, maar ik heb nooit gehoord dat daar over politiek ...

De heer **Türkmen**: Of het bij het consulaat is, weet ik niet, maar ze worden weleens ...

De heer **Van den Berge**: Maar bij diplomatieke vertegenwoordigers?

De heer **Türkmen**: ... bij elkaar geroepen.

De heer **Van den Berge**: Ja. U hebt nooit gehoord dat dat over politieke zaken kan gaan.

De heer **Türkmen**: Dat heb ik tot nu toe, in de afgelopen acht jaar, niet gehoord.

De heer **Van den Berge**: Heeft u wel gehoord waarover wél is gesproken?

De heer **Türkmen**: Meestal over actuele zaken. Zeg maar: als er iets is in Nederland, iets wat maatschappelijk is waarover ze ingelicht worden.

De heer **Van den Berge**: Kunt u een voorbeeld noemen van zo'n actuele zaak?

De heer **Türkmen**: Nou, laatst, na de zomervakantie, was er iets over de trouwstoeten in bepaalde grote steden. Dat ze daarover een vrijdagpreek gaan maken en daarover op vrijdag gaan preken. Dus van dat soort dingen.

De heer **Van den Berge**: Wat wordt er dan in zo'n vrijdagpreek over die trouwstoeten verteld? Wat is de boodschap?

De heer **Türkmen**: Dat zij toch langzamer ... Nou, aangepast te werk moeten en dat de openbare orde niet verstoord moet worden. Ik moet die preek even naar voren halen, want die staat ook op onze website. Ik weet de inhoud eerlijk gezegd niet, maar het ging erom dat we toch met elkaar samenleven en dat we elkaar gewoon vooral niet moeten storen en politiemensen gewoon met respect moeten benaderen.

De heer **Van den Berge**: Dat is niet een puur religieuze boodschap. Dat is wel een boodschap die gaat over maatschappelijke verhoudingen.

De heer **Türkmen**: Een maatschappelijke functie, ja.

De heer **Van den Berge**: Eerder in dit verhoor gaf u aan: wij houden ons alleen bezig met religieuze zaken. Maar ik begrijp nu dat het in preken soms dus ook wel degelijk kan gaan over maatschappelijke ontwikkelingen.

De heer **Türkmen**: Ja, want wij leven in Nederland, hè? Zoals ik ook in mijn openingstoespraak aangaf: als er wat is, moet ik daar namelijk toch ook mee leven. We leven en we werken in Nederland. Als Nederland daar problemen mee heeft, dan moeten we ook een bijdrage leveren aan de lokale samenleving. En de moskee heeft daar een grote rol in.

De heer **Van den Berge**: Ik constateer dus dat het in de vrijdagpreek in ISN-moskeeën naast religieuze zaken ook over maatschappelijke zaken kan gaan en over hoe mensen zich zouden moeten gedragen in de Nederlandse samenleving.

De heer **Türkmen**: Dat komt weleens voor.

De heer **Van den Berge**: Heeft u daar meer voorbeelden van?

De heer **Türkmen**: Dan moet ik even in de vrijdagpreken kijken, want ik weet niet alles uit mijn hoofd. Maar het komt weleens voor. Orgaandonatie bijvoorbeeld. Dat is ook niet religieus, maar mensen moeten dat namelijk wel beseffen, dat soort zaken.

De heer **Van den Berge**: Wat was de boodschap in de vrijdagpreek over orgaandonatie?

De heer **Türkmen**: Dat mensen zich vrijwillig moeten opgeven als daar behoefte aan is. Daar aandacht aan besteden, zeg maar, in de moskeeën. Dat we ons niet moeten uitsluiten in de zin van "dat is niet mijn zaak als er wat is", maar dat we toch even met iedereen meeleven.

De heer **Van den Berge**: Klopt het dat de standaardvrijdagpreek van Diyanet uit Turkije komt?

De heer **Türkmen**: Nee, dat klopt niet. Onze preken worden gewoon hier in Nederland samengesteld.

De heer **Van den Berge**: Volledig?

De heer **Türkmen**: Volledig, in het Turks en ook in het Nederlands. Dat heb ik al aangegeven in mijn openingstoespraak. Dat staat trouwens ook op onze website.

De heer **Van den Berge**: Dat is het officiële beleid.

De heer **Türkmen**: Het officiële beleid.

De heer **Van den Berge**: Gebeurt het ook altijd op die manier?

De heer **Türkmen**: Altijd. Elke donderdagmiddag staat die gewoon op de website van ons, in het Turks, in het Nederlands en ook een Nederlandse samenvatting. Iedereen kan zich daar dus op beroepen.

De heer **Van den Berge**: Ik vraag ernaar omdat in februari 2018 in een ISN-moskee in Hoorn gepredikt is over "de heilige strijd van het Turkse leger". Er zou gesproken zijn over "het zoete nectar van het martelaarschap".

De heer **Türkmen**: In de gemeente?

De heer **Van den Berge**: In een moskee in Hoorn.

De heer **Türkmen**: Hoorn, ja.

De heer **Van den Berge**: Herkent u die casus?

De heer **Türkmen**: Ik heb dat ook via de media gevolgd, zoals u. Er is een strafrechtelijk onderzoek geweest. Daaruit zijn geen strafbare feiten naar voren gekomen en voor zover ik het weet, is het dossier afgesloten.

De heer **Van den Berge**: Dat klopt, maar het gaat me even niet om de strafrechtelijke feiten. Het gaat me er even om hoe zo'n preek tot stand komt. Want u zei eerder dat die door ISN wordt geschreven.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Maar hier ging het om onderdelen die vanuit een standaardpreek van Diyanet in Turkije vertaald zouden zijn in het Nederlands. Tenzij u daar een andere lezing van hebt, maar dat zijn de feiten die uit ons vooronderzoek zijn gebleken.

De heer **Türkmen**: Via de media heb ik volgens mij ook begrepen dat er geluidsopnames waren. Dat kan wel kloppen. Voor zover ik het kan nagaan, was die imam pas in Nederland. Die was dus nog niet op de hoogte van de manier waarop het gewoon via ISN gaat. Daardoor is die imam daarop ook aangesproken door de leidinggevende, in dit geval die attaché voor religieuze zaken vanuit de ambassade. Daar is ook een intern onderzoek naar geweest. Daar heb ik ook naar gevraagd, omdat er ook een juridische zaak of een strafrechtelijk onderzoek was. Omdat er geen strafbare feiten naar voren zijn gekomen, hebben ze dat dossier blijkbaar afgesloten.

De heer **Van den Berge**: U zegt dus: het was een incident.

De heer **Türkmen**: Het was een incident en daarna heb ik geen andere incidenten zien gebeuren.

De heer **Van den Berge**: Eerder in het verhoor stelde ik de vraag of de preken inderdaad altijd door ISN worden geschreven, dus of dat altijd het geval is. Toen zei u: ja, dat is altijd het geval. Maar ik constateer ...

De heer **Türkmen**: Dat is altijd het geval. Dat zeg ik nog steeds.

De heer **Van den Berge**: Ja, maar ik constateer dat dat in ieder geval niet het geval was bij die preek in februari 2018 in Hoorn.

De heer **Türkmen**: Februari 2018 was voor mijn tijd als secretaris, zeg maar. Ik ben er vanaf maart 2019 als secretaris.

De heer **Van den Berge**: Maar goed, u kent de casus. U zegt dat erover is gesproken.

De heer **Türkmen**: Ik ken de casus, maar het zijn namelijk gewoon incidenten. U hebt mij de vraag gesteld of die preken altijd hier in Nederland worden samengesteld. Daarop heb ik een antwoord gegeven: die worden wel hier samengesteld. Maar als u over incidenten had gevraagd, dan had ik ook gezegd dat er misschien hier en daar wel wat is gebeurd. Dan had ik de vraag ook gewoon op die manier beantwoord. Maar het was een incident en er was ook een strafrechtelijk onderzoek naar geweest. Dat dossier is afgesloten. Dan heeft het wat mij betreft dus geen relevante positie voor deze ondervragingscommissie. Zo ben ik ervan uitgegaan.

De heer **Van den Berge**: U zegt "incidenten", in meervoud. Bent u op de hoogte van meer incidenten?

De heer **Türkmen**: Nee. Alleen dat van Hoorn heb ik wel via de media begrepen. En omdat ik hier moet verschijnen, heb ik hier en daar wat informatie van de media af gehaald. Ik heb ook collega's gevraagd of er nog

meer incidenten waren, maar voor zover ik het kan nagaan, heb ik het na kunnen gaan en waren er geen andere incidenten. Alleen dat van Hoorn.

De heer **Van den Berge**: En u zegt: als zoiets gebeurt, spreken wij daar de imam op aan.

De heer **Türkmen**: Dat wordt wel door de attaché gedaan. Daar wordt ook een intern onderzoek naar verricht, voor zover ik weet. En die imam is ook weg, voor zover ik het weet.

De heer **Van den Berge**: Hij is weg.

De heer **Türkmen**: Ik heb wel begrepen dat hij weg was.

De heer **Van den Berge**: Nog even terug naar ISN. U zei eerder dat ISN een volledig Nederlandse stichting is.

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: De voorzitter van ISN, de heer Koç, is volgens onze informatie wel in dienst van Diyanet.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Dat klopt. Dus ISN is een volledig Nederlandse stichting, maar de imams in de moskeeën zijn in dienst van Diyanet?

De heer **Türkmen**: Ankara.

De heer **Van den Berge**: Ankara. Dus u zegt dat het een volledig Nederlandse stichting is, maar dat de imams in de moskeeën in dienst zijn van Ankara en dat de voorzitter ook in dienst is van Ankara.

De heer **Türkmen**: Klopt.

De heer **Van den Berge**: Dan nog even naar de rol van ISN en ook de relatie met Diyanet. Klopt het dat Diyanet ook zogenaamde fatwa's, religieuze geboden, afvaardigt?

De heer **Türkmen**: Nogmaals? Sorry.

De heer **Van den Berge**: Klopt het dat Diyanet in Turkije ook zogenaamde fatwa's, religieuze geboden, afvaardigt?

De heer **Türkmen**: Dat is wat in Turkije speelt. Wij leven hier in Nederland, dus ...

De heer **Van den Berge**: Dat is inderdaad mijn vervolgvraag: wat doet u? Maar klopt het dat er fatwa's worden ...

De heer **Türkmen**: Ik zou echt niet weten hoe het in Turkije geregeld is, want ik woon hier in Nederland. En ik ben ook de secretaris van ISN in Nederland. Als u mij over ISN in Nederland vraagt of wij fatwa's brengen, kan ik daar gewoon een antwoord op geven. Maar over Diyanet Turkije moet ik het antwoord gewoon schuldig blijven.

De heer **Van den Berge**: U bent secretaris van ISN en voorzitter van een ISN-moskee, waar een Turkse imam predikt die in dienst is van Diyanet. Maar u kan niet de vraag beantwoorden op Diyanet wel of niet fatwa's afvaardigt?

De heer **Türkmen**: Fatwa's: dat zal wel in Turkije gebeuren, maar het is gewoon niet relevant voor de Nederlandse ISN.

De heer **Van den Berge**: Het is niet relevant. Maar de imam die in uw moskee, de Eyüp Sultan Moskee predikt, is in dienst van datzelfde Diyanet.

De heer **Türkmen**: Dat klopt. Hij is in dienst van Diyanet in Turkije.

De heer **Van den Berge**: Dus dan vind ik het wel degelijk relevant of Diyanet ook fatwa's afvaardigt en zo ja, wat er in die fatwa's staat. Want er predikt iemand in uw moskee die werknemer is van datzelfde Diyanet.

De heer **Türkmen**: Het hangt af van wat de inhoud van de fatwa is.

De heer **Van den Berge**: Zeker. En dat is ook mijn volgende vraag. Maar eerst wil ik gewoon "ja" of "nee" van u horen.

De heer **Türkmen**: Daarom wil ik ook van u horen waar u naartoe wilt.

De heer **Van den Berge**: Nou, ik wil uiteindelijk naar de inhoud van de fatwa's toe ...

De heer **Türkmen**: En daar wil ik graag naartoe en daar wil ik een antwoord op geven.

De heer **Van den Berge**: ... maar ik wil eerst even van u horen of het klopt. Kijk, wij hebben vooronderzoek gedaan. Ik wil met u even bevestigen of wij de feiten goed op een rijtje hebben of niet. Klopt het dat er fatwa's ... Dat klopt?

De heer **Türkmen**: Het zal wel. Ik weet het niet. Er zijn wel fatwa's vanuit het Turkse Diyanet.

De heer **Van den Berge**: Die zijn er?

De heer **Türkmen**: Zeker.

De heer **Van den Berge**: Oké. Dan is mijn volgende vraag inderdaad wat de inhoud is van die fatwa's.

De heer **Türkmen**: Het kan over van alles gaan. Het kan zijn dat er gewoon iets over armoede is, het kan zijn dat er iets over overtollig voedsel is, dat het over armoede gaat. Ik zou het echt niet weten, want ik ben geen theoloog.

De heer **Van den Berge**: U kent de inhoud van de fatwa's niet?

De heer **Türkmen**: Nee. Ik heb mij daar niet in verdiept, eerlijk gezegd. Het kan van alles zijn. Het kan over roken zijn, het kan over alcohol zijn, het kan van alles zijn.

De heer **Van den Berge**: Hoe ziet u dat in uw rol als voorzitter van een ISN-moskee? Ik constateer dat u voorzitter bent van een ISN-moskee ...

De heer **Türkmen**: Klopt.

De heer **Van den Berge**: ... waar een Diyanet-imam predikt ...

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: ... die mogelijk fatwa's gebruikt van Diyanet, want daar is hij in dienst. Maar u als voorzitter, die toch verantwoordelijk is voor wat er in de moskee gebeurt en voor de stichting, weet niet wat de inhoud van die fatwa's is.

De heer **Türkmen**: Fatwa's kunnen over alles zijn. De inhoud kan van a tot en met z verschillen. Kijk, als er iets over de mens gaat en hij leest hem voor, en het valt tegen volgens de Nederlandse wet- en regelgeving, dan gaan ze dat echt niet voorlezen.

De heer **Van den Berge**: Dat weet u zeker?

De heer **Türkmen**: Dat weet ik zeker. Dat weet ik echt zeker. Dat is gewoon in het afgelopen jaar dat ik voorzitter was -- dat ben ik nu nog steeds -- bij mij in de moskee niet gebeurt. Maar in een andere moskee? Ik ken die incidenten niet uit mijn hoofd.

De heer **Van den Berge**: Nee, maar in uw moskee niet. En ook in uw periode als secretaris van ISN bent u nooit geïnformeerd over incidenten?

De heer **Türkmen**: Vanaf maart 2019 heb ik dat niet meegemaakt.

De heer **Van den Berge**: Oké. Dan ga ik naar de volgende vraag. Kunt u aangeven wat de relatie is tussen de Turks Islamitische Culturele Federatie en ISN?

De heer **Türkmen**: De Turks Islamitische Federatie ... U bedoelt de Turks Islamitische Culturele Federatie?

De heer **Van den Berge**: Ja, de TICF.

De heer **Türkmen**: TICF, ja. Islamitische Stichting Nederland is een religieuze organisatie, voor zover ik het weet en voor zover ik het ook heb uitgelegd. Daar ben ik ook de secretaris van. Maar TICF is een eigen, zelfstandige organisatie. Die heeft een eigen bestuur.

De heer **Van den Berge**: En wat is de relatie tussen ISN en TICF?

De heer **Türkmen**: In de laatste periode, voor zover ik het weet, vanaf maart, is er weinig relatie mee. We hebben wel dezelfde achterban. Op het gebied van religieuze zaken gaat ISN erover. En als het over echt maatschappelijke, sociale, culturele zaken gaat, gaat TICF erover. Voor zover ik het weet, maar ik ben geen bestuurder van TICF.

De heer **Van den Berge**: Maar als ik het goed begrijp, was er tot recent sprake van een intensieve samenwerking tussen ISN en TICF.

De heer **Türkmen**: Volgens mij niet echt in de afgelopen jaren, want zo actief waren ze ook niet, voor zover ik het weet, in de afgelopen acht jaar.

De heer **Van den Berge**: De afgelopen acht jaar?

De heer **Türkmen**: Ja. Misschien zijn er hier en daar wel wat zaken georganiseerd.

De heer **Van den Berge**: Ik vraag er ook naar omdat we hier in de Tweede Kamer, ook in deze zaal, in 2016 een hoorzitting hebben gehad. Waar u nu zit, zat de heer Tonca.

De heer **Türkmen**: Tonca, ja. U spreekt het heel goed uit, trouwens.

De heer **Van den Berge**: Ja. Toen hij daar zat, was hij voorzitter van ISN. Hij heeft eerder ook in het bestuur van TICF gezeten. Dus hij kent beide organisaties goed.

De heer **Türkmen**: Hij was geen voorzitter van ISN, hè. Hij was bestuurslid.

De heer **Van den Berge**: Bestuurslid van ISN. Hij gaf in ieder geval aan dat het twee verschillende organisaties zijn, met een verschillend doel, maar dat ze eigenlijk allebei wel onderdeel zijn van hetzelfde ... Van hetzelfde "huis", zou je kunnen zeggen, want het zijn dezelfde moskeeën die voor religieuze activiteiten met ISN ...

De heer **Türkmen**: Het zijn dezelfde moskeeën omdat de achterban hetzelfde is. Dat heeft hij goed geformuleerd. En dat is nog steeds zo.

De heer **Van den Berge**: Dat is nog steeds zo. Oké. Dan ga ik naar mijn volgende vraag. Heeft ISN bij Nederlandse verkiezingen weleens stemadvies gegeven aan Nederlanders met een Turkse afkomst?

De heer **Türkmen**: Heeft ISN ...? Nogmaals?

De heer **Van den Berge**: Weleens stemadviezen gegeven, dus "stem op deze kandidaat" of "stem op deze partij"?

De heer **Türkmen**: Bedoelt u hier in Nederland of in Turkije?

De heer **Van den Berge**: In Nederland. Voor Nederlandse verkiezingen.

De heer **Türkmen**: Nogmaals, ISN heeft geen stemadvies gegeven, voor zover ik het kan nagaan.

De heer **Van den Berge**: Nooit?

De heer **Türkmen**: Vanaf maart 2019 ben ik in functie. Sindsdien heb ik dat niet meegemaakt.

De heer **Van den Berge**: Op 7 december 2006, dat is dus wel een tijdje geleden ...

De heer **Türkmen**: Dat is echt een hele tijd geleden!

De heer **Van den Berge**: Ja. Toen berichtte het actualiteitenprogramma NOVA, dat bestond toen nog, dat een adviseur van het ministerie van Religieuze Zaken die in Nederland was, dus die de rol van attaché bekleedde, een mail heeft verzonden naar Nederlanders met een Turkse afkomst, met daarin een specifiek stemadvies, voor een specifieke kandidaat. Maar u zegt dat dit nu nooit zou gebeuren en dat als het nu zou gebeuren, ISN daar dan niet aan zou meewerken?

De heer **Türkmen**: Het is heel lang geleden. Maar als u de vraag nog één keer herhaalt, kan ik misschien wel wat uit mijn rugzak naar voren halen. Het is iets wat in 2006 heeft gespeeld?

De heer **Van den Berge**: In 2006 heeft dit gespeeld. Een adviseur van de minister van Religieuze Zaken, deze man heet Ali Alaybeyoğlu -- ik hoop dat ik het goed uitspreek -- heeft een mail verzonden aan Nederlanders van Turkse komaf met daarin een specifiek stemadvies.

De heer **Türkmen**: Ik heb hier een tegengeluid, trouwens. Ik had wel verwacht dat ik hier een beetje vragen over zou krijgen. Het was in 2006, dat klopt. Maar dat mailtje is niet rechtstreeks naar Nederland gestuurd. Ik heb hier een artikel van ND van 2006, 8 december 2006. Daarin staat: van Ankara naar een lobbygroep in Amerika gestuurd.

De heer **Van den Berge**: Ja, ik ken die artikelen ook. Die mail is via een maillijst gestuurd. Maar de vraag die ik nu even aan u heb, is of dit nu ook gebeurt.

De heer **Türkmen**: Dat gebeurt nu niet.

De heer **Van den Berge**: Dat gebeurt nu niet. En ISN, zegt u, zou daar nooit aan meewerken.

De heer **Türkmen**: ISN geeft geen stemadvies.

De heer **Van den Berge**: Geeft geen stemadvies. Nooit?

De heer **Türkmen**: Nooit. Voor zover ik het kan nagaan. Dit was ook geen rechtstreeks stemadvies vanuit Diyanet naar Nederland of naar ISN. Het is namelijk via een lobbygroep uit de Verenigde Staten naar Nederlandse Turkse burgers gestuurd, heb ik een beetje onderzocht, ook op sociale media.

De heer **Van den Berge**: Maar door een persoon die in dienst was van Diyanet. Dus wel ... Maar goed.

De heer **Türkmen**: Dat kan. Dat gaat over personen en ...

De heer **Van den Berge**: Ik wil even met u naar recentere voorbeelden. In ons vooronderzoek hebben verschillende politici ons verteld dat zij ook weleens een aanbod hebben gekregen voor voorkeurstemmen vanuit Turks-Nederlandse organisaties. Maar u zegt dus eigenlijk dat dat nooit vanuit ISN gekomen kan zijn.

De heer **Türkmen**: Voor zover ik het kan nagaan, is er nooit een stemadvies geweest vanuit ISN.

De heer **Van den Berge**: Nee.

De heer **Türkmen**: Nooit. En ik zit er sinds maart 2019. Ik denk dat sinds mijn functiedatum, in de afgelopen periode, er nooit stemadvies is gegeven.

De heer **Van den Berge**: Zitten er diplomatieke vertegenwoordigers in het bestuur van ISN, dus Turkse diplomatieke vertegenwoordigers?

De heer **Türkmen**: U bedoelt die voorzitter? Die heeft geen diplomatieke status, geloof ik.

De heer **Van den Berge**: En verder ook geen diplomatieke vertegenwoordigers?

De heer **Türkmen**: Alle bestuursleden, in totaal zitten er zeven, waaronder ik, zijn allemaal bestuurders van lokale moskeeën die in Nederland wonen en werken. Er is wel een wijziging in; vroeger was het anders. Maar sinds het jaar 2017 is in overleg met het ministerie en een bepaalde taskforce besloten om geen diplomatieke personen aan te stellen bij ons in het bestuur.

De heer **Van den Berge**: U zegt "sinds 2017" en noemde de taskforce. Was dat de Taskforce Problematisch Gedrag en Ongewenste Buitenlandse Financiering?

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: Met de heer Roscam Abbing, die hier ook heeft gesproken.

De heer **Türkmen**: Ja. Dat was ook een ervan, dacht ik.

De heer **Van den Berge**: Dus na gesprekken met de taskforce en de Nederlandse regering, ook op andere manieren, heeft ISN besloten om de organisatiestructuur te gaan wijzigen.

De heer **Türkmen**: Ja. Daar is ook strategisch beleid van gekomen. Dat staat ook op onze website, als u daar interesse in heeft.

De heer **Van den Berge**: Daarmee geeft ISN dus ...

De heer **Türkmen**: Een signaal af.

De heer **Van den Berge**: Een signaal af, maar geeft ze eigenlijk ook aan: zoals we het voor 2017 hadden georganiseerd, was het misschien niet onafhankelijk genoeg. Voel ik dat goed aan, of zou u het anders zeggen?

De heer **Türkmen**: Dat kan ik niet ontkennen, maar dat kan ik ook niet erkennen. Want bij een ontkenning hoort een erkenning. Hoe het in het verleden was ...

De heer **Van den Berge**: Hoe zou u het wel zeggen?

De heer **Türkmen**: Nou, dat was voor mijn tijd. Dus hoe het toen was geregeld, daar kan ik geen uitspraak over doen. Er is blijkbaar iets gebeurd en naar aanleiding daarvan heeft het politieke klimaat bepaald dat er toch geen diplomatieke personen in het bestuur van ISN komen. Daar gaan we mee akkoord. Eerlijk gezegd als eerste.

De heer **Van den Berge**: U zegt dat het voor uw tijd is. Maar sinds u secretaris bent, is er wel een strategisch plan opgesteld.

De heer **Türkmen**: Nee, daarvoor is er al iets ... Een strategisch plan opgesteld.

De heer **Van den Berge**: En daarvoor ook. Maar u zegt dat het voor uw tijd is. Betekent dat ook dat er in uw periode in het ISN-bestuur nooit is gesproken over de periode vóór 2017?

De heer **Türkmen**: Toen ik erin kwam, was het al zo. Er zaten toen dus geen diplomatieke personen, personen met een diplomatieke status vanuit Ankara in ons bestuur.

De heer **Van den Berge**: De laatste vraag van mij voor nu. Eerder heeft RadarAdvies in opdracht van de Nederlandse regering onderzoek gedaan. Een van de adviezen die daaruit kwam, is inderdaad om de organisatiestructuur aan te passen. U geeft aan: dat hebben we gedaan. Maar iets anders dat daaruit kwam, is dat Diyanet een formeel bestuur heeft, maar ook een soort informeel bestuur, dat hoofdzakelijk zou bestaan uit voormalige religieuze attachés, een soort raad van advies die veel inbreng zou hebben. Hoe is dat nu geregeld, in de nieuwe organisatiestructuur?

De heer **Türkmen**: In de nieuwe organisatiestructuur is het zo geregeld dat er zeven personen uit Nederland in het bestuur zitten. Dat is het dagelijks bestuur. Ik heb daar ook een organogram van, als u dat wilt. Alle overige leden, die algemene raad, komen wel uit Turkije. Ze zijn hier en daar attachés geweest. Het zijn ook de oprichters van ISN geweest. Maar we hebben daar echt heel weinig mee te maken.

De heer **Van den Berge**: U zegt dat het formele bestuur, zoals dat ook op uw website en in het organogram staat ...

De heer **Türkmen**: Het staat ook bij de Kamer van Koophandel ingeschreven.

De heer **Van den Berge**: Ja, ik heb het inderdaad gezien. Ik ga dit deel van het verhoor afronden en het doorgeven. We nemen straks wel graag via de bode alle informatie die u voor ons heeft, in ontvangst, voor het vervolg.

De heer **Türkmen**: Geen enkel probleem. ISN is zo transparant dat alles op de website van ons staat. We hebben daar niets van te verbergen.

De heer **Segers**: Meneer Türkmen, ik ga graag met u naar een demonstratie die heeft plaatsgevonden op 1 juni 2014. Dat was een demonstratie van een paar duizend Turkse Nederlanders bij de Armeense Apostolische Kerk in Almelo, tegen de aanwezigheid van een herdenkingsmonument van de Armeense genocide. Herinnert u zich die demonstratie?

De heer **Türkmen**: Van 20...?

De heer **Segers**: 2014.

De heer **Türkmen**: 2014. Daar kan ik me wel iets van herinneren. Ik zat toen niet in het bestuur en ook niet in de organisatie.

De heer **Segers**: Maar in 2012 was u al voorzitter van de Diyanetmoskee ...

De heer **Türkmen**: In Amsterdam.

De heer **Segers**: In Amsterdam. En dit was in 2014. Dus u herinnert u zich die demonstratie van een paar duizend Turkse Nederlanders bij het monument ...

De heer **Türkmen**: Er was een demonstratie in Almelo. Het was in Almelo. Dat klopt.

De heer **Segers**: Dat is een monument ter herdenking van de Armeense genocide. Een paar duizend Turkse Nederlanders demonstreerden daartegen. Dat herinnert u zich?

De heer **Türkmen**: Er was een hele grote demonstratie, dat klopt.

De heer **Segers**: Ik wil u graag een poster laten zien. Misschien kan de bode dit aan u geven.

De bode overhandigt een kopie van de poster.

De heer **Segers**: Kent u deze poster?

De heer **Türkmen**: Mag ik heel even de tijd nemen om het te bekijken? Als u dat niet erg vindt.

De heer **Segers**: U herkent hem niet?

De heer **Türkmen**: Nee.

De heer **Segers**: Zou u de titel, hierboven, en de ondertitel kunnen vertalen?

De heer **Türkmen**: "Birlik Mitingini". Tja, hoe moet ik het vertalen ... Ik ben niet zo goed in vertalingen, namelijk. Misschien kunt u het beter ...

De heer **Segers**: U spreekt Turks en u spreekt Nederlands.

De heer **Türkmen**: Ja ... "Birlik Mitingini" dat is ... "Samenscholing bij protest" of zoiets. Daar komt het op neer, denk ik.

De heer **Segers**: "Solidariteitsbijeenkomst"? Zou dat ...

De heer **Türkmen**: Ja, dat is een mooie vertaling.

De heer **Segers**: En wat is de ondertitel? Zou u de ondertitel kunnen vertalen?

De heer **Türkmen**: "Soykırım Yalanına Geçit Vermiyoruz" ... "We geven geen uitweg voor vermeende genocide".

De heer **Segers**: "Wij staan de genocideleugen niet toe"?

De heer **Türkmen**: Ja, zo kun je ... Ik ben niet geslaagd voor mijn Turks-Nederlandse taal.

De heer **Segers**: Maar het lijkt er wel op? Zou u ook de tekst rechtsonder, bij de afbeelding van die bus, kunnen vertalen?

De heer **Türkmen**: "Gratis bussen"; dat kan ik wel vertalen. "Diyanet camilerine başvurup isminizi bildirerek ücretsiz otobüs hizmetinden yararlanabilirsiniz. Hangi camilerin bu hizmeti verdiğini websitemizden görebilirsiniz." Dat betekent dat mensen zich kunnen melden bij de Diyanetmoskeeën voor gratis busvervoer en dat je op de website van deze persoon of van deze organisatie kunt zien bij welke moskeeën ze deze dienst kan afnemen. Dat staat erin.

De heer **Segers**: Dus het aanbod van gratis busvervoer naar de demonstratie op 1 juni 2014 in Almelo.

De heer **Türkmen**: Ja, 2014.

De heer **Segers**: Waar hingen deze posters?

De heer **Türkmen**: Ik kan me weinig herinneren van deze posters, eerlijk gezegd. Ik heb deze poster nog nooit eerder gezien. Ook niet in 2014 bij mij in de moskee.

De heer **Segers**: Daar hebben ze niet gehangen?

De heer **Türkmen**: Nee. Absoluut niet. Nee.

De heer **Segers**: Op deze poster biedt Diyanet dus gratis busvervoer aan naar die demonstratie.

De heer **Türkmen**: Maar waar staat dat, dat die ...

De heer **Segers**: Rechtsonder, u heeft het net vertaald.

De heer **Türkmen**: Nou ... Je kán een beroep doen bij een Diyanetmoskee, staat er. Dat betekent niet dat de Diyanetmoskee ...

De heer **Segers**: Ik zal de vertaling voorlezen die hier staat. "U kunt van gratis busvervoer gebruikmaken door u te melden bij de moskeeën van Diyanet en uw naam op te geven. Via onze website kunt u zien welke moskeeën deze diensten aanbieden." Dus er waren Diyanetmoskeeën die busvervoer regelden naar de demonstratie in Almelo. Gratis busvervoer.

De heer **Türkmen**: Nou, daarnaast staat er ook: je moet op de website imzakampanyasi.nl -- ik weet niet van wie die website is -- kijken welke Diyanetmoskeeën deze diensten bieden. Dus dáár gaat het om. Maar bij mij in de moskee heb ik deze niet meegemaakt.

De heer **Segers**: Waarom bood Diyanet gratis busvervoer aan?

De heer **Türkmen**: Ik denk niet dat Diyanet een van de organisatoren is van deze meeting.

De heer **Segers**: Diyanet wordt hier genoemd.

De heer **Türkmen**: Dat kan. Dat kan wel. Maar ...

De heer **Segers**: Nou, "het kan": Diyanet wordt hier genoemd.

De heer **Türkmen**: Voor zover ik weet, meneer, heeft Diyanet hier niet aan meegewerkt.

De heer **Segers**: Diyanet wordt hier genoemd.

De heer **Türkmen**: Ja, ik weet niet waar die poster vandaan komt, maar ik kan me niet voorstellen dat zo'n poster met zo'n foto in een van de moskeeën

opgehangen gaat worden. Dat kan ik mij niet voorstellen. Dat gaat geen een moskeebestuur accepteren. Het spijt me. Met alle respect.

De heer **Segers**: Maar dan mijn vraag. Diyanet wordt hier genoemd.

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Segers**: Is Diyanet erbij betrokken geweest of ontkent u dat Diyanet hierbij betrokken is geweest?

De heer **Türkmen**: Bij een ontkenning hoort een erkenning. Ik kan hier geen mededeling over vinden. Naar wat ik me daarvan kan herinneren, heeft Diyanet daar geen rol in gespeeld. Want Diyanet zat niet in de organisatie. Dat weet ik voor honderd procent.

De heer **Segers**: Maar u herinnert zich deze poster niet.

De heer **Türkmen**: Nee.

De heer **Segers**: U heeft hem nooit gezien.

De heer **Türkmen**: Ik, tja ... Er waren wel gratis bussen, dat weet ik wel. Maar wie dat geregeld heeft, dat weet ik niet.

De heer **Segers**: Was u zelf bij de demonstratie?

De heer **Türkmen**: Ik was er zelf bij. Dat klopt.

De heer **Segers**: Heeft u gebruikgemaakt van dit busvervoer?

De heer **Türkmen**: Het is zó lang geleden meneer, ik weet het echt niet. Misschien was ik met mijn eigen auto daarnaartoe.

De heer **Segers**: Maar het zou kunnen dat u ook zelf gebruik heeft gemaakt van dat busvervoer?

De heer **Türkmen**: Dat kan ook. Ik moet het even nagaan. Eerlijk gezegd kan ik me daar weinig van herinneren. Het is zó lang geleden.

De heer **Segers**: Maar zegt u nu tegen mij dat Diyanet op geen enkele manier betrokken was bij dit aanbod van gratis busvervoer?

De heer **Türkmen**: Meneer Segers, ik zat toen, nogmaals, niet in het bestuur van ISN. Wel was ik toen bestuurder van een moskee. Als bestuurder van een moskee kan ik daar geen uitspraak over doen. Voor zover ik het kan nagaan, gaat Diyanet met zo'n organisatie niet op pad. Ik zie ook geen logo van Diyanet op de poster. Als Diyanet dat gaat faciliteren, komt er zeker een logo van Diyanet op. Zoals wel op dit papier staat. Maar dat zie ik niet op de poster staan, eerlijk gezegd.

De heer **Segers**: Maar u was voorzitter van de Diyanetmoskee in Amsterdam.

De heer **Türkmen**: Klopt.

De heer **Segers**: U bent zélf naar die demonstratie geweest. U sluit niet uit dat u zelf gebruik heeft gemaakt van dat busvervoer. Er wás gratis busvervoer, deze posters zijn er geweest. Maar u zegt: Diyanet was niet betrokken bij de organisatie.

De heer **Türkmen**: Diyanet was voor zover ik het weet niet erbij betrokken.

De heer **Segers**: Dus als hier staat "u moet zich moet melden bij de moskeeën van Diyanet voor gratis busvervoer" dan ...

De heer **Türkmen**: Maar welke moskeeën dan, he. Dat is wel belangrijk, meneer Segers.

De heer **Segers**: Maar het gaat even om wat u ontkent of waarvan u zegt "dat weet ik niet".

De heer **Türkmen**: Ik weet het niet.

De heer **Segers**: U weet het niet.

De heer **Türkmen**: Ik weet het echt niet.

De heer **Segers**: U heeft gezegd dat Diyanet zich niet inlaat met politieke activiteiten, zich alleen richt op religieuze activiteiten.

De heer **Türkmen**: Religieuze zaken.

De heer **Segers**: Is dit een religieuze activiteit of een politieke activiteit?

De heer **Türkmen**: Dit is iets politieks, wat mij betreft.

De heer **Segers**: Dit is een politieke activiteit. Dus dat zou ook strijdig zijn ...

De heer **Türkmen**: Ik ben daar ook niet als voorzitter geweest. Misschien is dat uw eerstvolgende vraag. Ik ben daar als burger geweest. Dat wil ik voor alle duidelijkheid wel even ...

De heer **Segers**: Maar als Diyanet hierbij betrokken was, zegt u dat dat strijdig is met de doelstellingen van Diyanet?

De heer **Türkmen**: Dat was dan wel strijdig met de doelstellingen van ISN, want ISN is geen politieke arena. ISN is apolitiek.

De heer **Segers**: Is dat dan een fout geweest? Zou dat een fout zijn geweest, als Diyanet hierbij betrokken was?

De heer **Türkmen**: Dan hadden we dat moeten vragen aan de bestuurders toentertijd. Maar voor zover ik het kan nagaan, ook in de stukken, want daar was wel sprake van geweest, wat ik daarvan nog kan herinneren, is dat Diyanet hier helemaal geen bijdrage aan heeft geleverd.

De heer **Segers**: U bent stukken gaan lezen daarover?

De heer **Türkmen**: Nee, ik heb geen stukken gelezen, maar ik ...

De heer **Segers**: U zegt dat u ...

De heer **Türkmen**: Ik heb wel hier en daar wat gehoord

De heer **Segers**: ... wilde nagaan in de stukken. Wat bent u nagegaan?

De heer **Türkmen**: Ik heb gevraagd wie dat betaald heeft toentertijd. Een van de Turkse ondernemers? Ik weet niet wie de bussen heeft betaald, eerlijk gezegd. In ieder geval, wat ik van de boekhouding heb begrepen ... Er was wel een vraagstelling, maar ik weet niet van wie. Er was een bestuursvergadering en daar heeft de penningmeester absoluut of uitdrukkelijk aangegeven: wij hebben geen bussen betaald, punt uit.

De heer **Segers**: De penningmeester van Diyanet. U bent dus stukken gaan nalezen?

De heer **Türkmen**: Nee, stukken heb ik niet gelezen. Ik heb het alleen maar tijdens een vergadering gehoord.

De heer **Segers**: U heeft gehoord dat de penningmeester heeft gezegd dat zij niets hebben betaald.

De heer **Türkmen**: Volgens mij was het de penningmeester.

De heer **Segers**: Waarom zei die penningmeester dat? Is dat opeens een mededeling die dan wordt gedaan?

De heer **Türkmen**: Soms komt er informatie van bepaalde moskeeën. Hier en daar komen stukken binnen of weet ik veel wat. Het kwam opeens ter sprake, maar voor de rest ...

De heer **Segers**: Hoe kwam dat ter sprake?

De heer **Türkmen**: Ik zou het echt niet weten. Dan moet ik echt in de stukken gaan kijken.

De heer **Segers**: Maar u was bij die vergadering?

De heer **Türkmen**: Het was misschien een mededeling, maar het was geen agendapunt. Misschien heeft een van de bestuursleden het aangekaart of een mailtje gestuurd.

De heer **Segers**: Wat ik opmerkelijk vind, is dat u zegt dat u niets weet van betrokkenheid van Diyanet, maar dat het wel bij een bestuursvergadering ter sprake komt. De heer Tonca heeft tijdens de hoorzitting waar we net aan refereerden, erkend dat Diyanet heeft meegeholpen bij het busvervoer.

De heer **Türkmen**: Ik heb van meneer Tonca niks begrepen, eerlijk gezegd.

De heer **Segers**: Die heeft dat verklaard tijdens de hoorzitting die heeft plaatsgevonden, dat Diyanet betrokken was bij gratis busvervoer. Maar u zegt: dat was niet zo?

De heer **Türkmen**: Ik zou het echt niet weten, want ik zat toen niet in het bestuur. Voor zover ik het van de andere collega's heb gehoord tijdens een vergadering, heeft Diyanet daar niet aan meegewerkt.

De heer **Segers**: Maar dan moet u zeggen: ik weet het niet.

De heer **Türkmen**: Ik weet het niet. Ik weet echt niet of Diyanet hieraan heeft meegewerkt.

De heer **Segers**: Als de heer Tonca zegt ...

De heer **Türkmen**: Vanwege de oprichtingsakte kan ik het me eerlijk gezegd niet voorstellen dat Diyanet, ISN, hieraan deelneemt. Dat keur ik wel af, eerlijk gezegd.

De heer **Segers**: Dus we hebben een poster waarop Diyanet genoemd wordt en de heer Tonca zegt: "Wij zijn betrokken geweest. Dat zou ook via de culturele federatie kunnen zijn geweest, maar wij zijn betrokken geweest bij gratis busvervoer."

De heer **Türkmen**: Kijk, u heeft het net over Diyanet.

De heer **Segers**: Ja, Diyanet wordt hier genoemd.

De heer **Türkmen**: Ik weet niet wat de heer Tonca precies heeft gezegd. Misschien heeft hij het gewoon namens de TICF gezegd. Dat weet ik niet,

maar zover ik weet heeft Diyanet hier niet aan deelgenomen. Meneer Tonca heeft het misschien namens TICF gedaan, want hij had gewoon meerdere petten op. Dat weet ik niet. Dat moet u gewoon aan meneer Tonca vragen, of hij die uitspraak over Diyanet heeft gedaan of over TICF. Dat moet u hem vragen.

De heer **Segers**: Maar er was wel gratis busvervoer van moskeeën naar de demonstratie in Almelo?

De heer **Türkmen**: Ja, of tegenover de moskee of van een pleintje verderop. Dat kan.

De heer **Segers**: U was bij de demonstratie in juni 2014.

De heer **Türkmen**: Ik was wel daar. Dat kan ik niet ontkennen.

De heer **Segers**: Klopt het dat daar Ottomaanse marsmuziek werd gespeeld door muzikanten in traditionele kledij?

De heer **Türkmen**: Traditionele kledij? Ja, dat klopt.

De heer **Segers**: Weet u hoe dat is gepercipieerd, hoe dat is opgevat door Armeniërs die aan de andere kant stonden?

De heer **Türkmen**: Ik ben niet Armeens. Ik zou het echt niet weten.

De heer **Segers**: Zij hebben het als bijzonder pijnlijk ervaren ...

De heer **Türkmen**: Dat kan mij wel voorstellen ...

De heer **Segers**: ... dat het teruggaat naar een gebeurtenis van 100 jaar geleden en dat de kledij naar die periode verwijst, naar degenen die verantwoordelijk zijn voor de moord op vele duizenden Armeniërs.

De heer **Türkmen**: Nogmaals, ik ben niet Armeens. Ik kan dat ook niet echt meeleven. Maar ik kan me ...

De heer **Segers**: Maar begrijpt u het?

De heer **Türkmen**: ... wel voorstellen dat het treurig is.

De heer **Segers**: Wat vindt u van die keuze?

De heer **Türkmen**: Het had misschien niet mogen gebeuren op die manier.

De heer **Segers**: Waarom niet?

De heer **Türkmen**: Het is een gevoelig onderwerp, voor Turken en ook voor Armenen. Het is een vermeende genocide volgens mij en u kunt daar anders over denken. Het is iets wat de Turkse overheid met de Armeense overheid moet bediscussiëren en met de historici die daarover gaan. Ik als burger heb daar geen zicht op. Ik kan daar mijn persoonlijke mening over geven, maar dan ...

De heer **Segers**: Dat gaat over de discussie of er sprake is van een genocide. Nu gaat het om de keuze om daar Ottomaanse marsmuziek te laten spelen door mensen in Ottomaanse kledij, wat verwijst naar de periode die voor Armeniërs buitengewoon pijnlijk is vanwege de moord op duizenden Armeniërs.

De heer **Türkmen**: Ik zat niet in de organisatie van die demonstratie.

De heer **Segers**: Betreurt u het?

De heer **Türkmen**: Ik betreur het zeer.

De heer **Segers**: Dit had niet zo gemoeten?

De heer **Türkmen**: Dit had niet zo gemoeten, dat klopt. Misschien op een andere manier. Die Ottomaanse muziek wordt tegenwoordig ook bij zo'n trouwstoet voor de deur gebruikt, dus misschien was het niet richting het Armeense volk bedoeld.

De heer **Segers**: U denkt dat de keuze voor Ottomaanse kledij bij een demonstratie tegenover een monument dat verwijst naar de Armeense genocide op geen enkele manier verwijst naar gebeurtenissen van 100 jaar geleden? Dat is een volstrekt willekeurig keuze geweest?

De heer **Türkmen**: Ik weet het niet. Dat had u gewoon aan de organisatoren moeten vragen. Ik zat niet in de organisatie.

De heer **Segers**: Dan wil ik toch een parallel trekken. Stel dat er een herdenking is van dat wat er is gebeurd in Srebrenica, waar duizenden moslimmannen zijn vermoord. Stel dat daar Serviërs komen in Servische kleding die Servische muziek spelen. Hoe zou u dat vinden?

De heer **Türkmen**: U vraagt nu toch naar dingen uit het buitenland. We leven hier in Nederland. Ik kan daar mijn mening niet over uitspreken, eerlijk gezegd.

De heer **Segers**: Dat heeft u net gedaan.

De heer **Türkmen**: Het is een momentopname hoe die Armenen dat daar hebben ervaren. Dat heb ik ook aangegeven. Ik betreur het, maar daar laat ik het bij.

De heer **Segers**: De Federatie Armeense Organisaties Nederland heeft aangifte gedaan naar aanleiding van de demonstratie van 1 juni 2014. Onder andere specifiek tegen ISN, dus Diyanet Nederland, en tegen een organisator van de demonstratie. Op 17 maart 2017 heeft de rechtbank van Overijssel deze man veroordeeld wegens gewelddadig optreden tegen Armeniërs. Dat is de aanklacht geweest en hij is schuldig bevonden en veroordeeld.

De heer **Türkmen**: Welke man?

De heer **Segers**: Specifiek vanwege de leuze "Karabach wordt het graf van de Armeniër."

De heer **Türkmen**: Over welke man ...?

De heer **Segers**: Ik ga zijn naam niet noemen, omdat dat een schending van zijn privacy zou zijn. Een van de organisatoren van de demonstratie waar u bent geweest, is in 2017 door de rechtbank van Overijssel veroordeeld. Hoe kijkt u terug op deze demonstratie?

De heer **Türkmen**: Het had misschien niet op die manier moeten gebeuren. Of het echt nodig was en of het effect heeft gehad, vraag ik me ook nog steeds af. Het was een leuke zonnige dag voor mij en voor de rest lekkere muziek. En daar laat ik het bij.

De heer **Segers**: Lekkere muziek, zei u?

De heer **Türkmen**: Er was gewoon echt een heel lekker gevoel. Iedereen was gewoon een beetje vriendjes aan het opzoeken. Het was misschien niet een demonstratie, maar een soort bijeenkomst of weet ik veel wat. Volgens mij heeft het ook niet tegenover de -- hoe heet het -- plaatsgevonden. Het was een heel grote plek waar iedereen bij elkaar kon komen. Ik dacht niet dat het bij zo'n kerk aan de overkant was.

De heer **Segers**: Het was daartegenover. Maar het heeft geleid tot een veroordeling wegens gewelddadig optreden tegen Armeniërs.

De heer **Türkmen**: Elke manier van intimidatie of leuzen keur ik totaal af. Dat is ook strafrechtelijk veroordeeld.

De heer **Segers**: Kunt u uitleggen waarom de leuze "Karabach wordt het graf van de Armeniër" tot een veroordeling heeft geleid?

De heer **Türkmen**: Het is een strafrechtelijk onderzoek, dus die rechter heeft daar gewoon een oordeel over gegeven. Mijn oordeel is niet relevant voor deze ondervragingscommissie, denk ik.

De heer **Segers**: Maar het is gekwalificeerd als gewelddadig optreden tegen Armeniërs. Daarvoor heeft de veroordeling plaatsgevonden.

De heer **Türkmen**: Dat was de uitspraak van de rechter. Maar ik kan daar geen uitspraak over doen, want ik ben geen rechter. Als persoon, ja ... Ik zat niet in de organisatie. Nogmaals, meneer Segers.

De heer **Segers**: Maar u bent daar naartoe gegaan.

De heer **Türkmen**: Ik ben daarnaartoe gegaan.

De heer **Segers**: Dus u heeft deelgenomen aan die demonstratie.

De heer **Türkmen**: Ik weet niet waarom. Weet ik veel wat. Het was misschien toentertijd een belangrijk thema. Iedereen gaat mee. Dus oké, ik ga ook mee. Waarom niet? Voor de rest had het geen enkele bijbedoeling.

De heer **Segers**: U zegt dat u bent meegegaan vanwege groepsdruk?

De heer **Türkmen**: Ik weet het niet. Het is gewoon een momentopname geweest. Het was in 2014. Het is zes jaar geleden. Ik zou echt niet weten hoe het gegaan is, maar ik ben er wel heen gegaan.

De heer **Segers**: Maar u weet niet meer goed waarom u daarnaartoe bent gegaan?

De heer **Türkmen**: Vanwege het protest. Iedereen heeft het recht ...

De heer **Segers**: Waartegen protesteerde u?

De heer **Türkmen**: Tegen het vermeende genocideverhaal. Dat was het, niet meer dan dat. Ik lees het hier. Ik weet eerlijk gezegd niet. Het is zo lang geleden. Het is zes jaar geleden en ik zat zelf niet in de organisatie.

De heer **Segers**: Maar u reist vanuit Amsterdam -- daar woont u -- helemaal naar Almelo. Dat is een flinke reis.

De heer **Türkmen**: Ja, het is een flinke reis.

De heer **Segers**: U neemt een dag vrij of trekt in ieder geval een dag uit om te demonstreren.

De heer **Türkmen**: Ik weet niet op welke dag het was. Ik zie hier zondag. Het was sowieso een papadag.

De heer **Segers**: Hoe kijkt u daarop terug?

De heer **Türkmen**: Ik heb het al eerder gezegd. Ik betreur het. Het had misschien op een andere manier moeten gebeuren. Vooral de leuze. Elke vorm van intimidatie of leuzen keur ik gewoon totaal af.

De heer **Segers**: U heeft gesproken over de rol van de attaché op het consulaat in Rotterdam, dat die betrokken is bij Diyanet en dat imams ook contact met hem hebben. Wist hij van deze demonstratie?

De heer **Türkmen**: De attaché?

De heer **Segers**: Ja.

De heer **Türkmen**: Ik zou het niet weten, want ik zat niet in de organisatie en ook niet in het bestuur van ISN toentertijd. Dus dat moet even bij die diplomaat of bij die attaché nagevraagd worden.

De heer **Segers**: Weet u of Turkse diplomaten op de hoogte waren van deze demonstratie?

De heer **Türkmen**: Turkse diplomaten in Ankara of hier?

De heer **Segers**: Hier, in Nederland.

De heer **Türkmen**: Ik zou het echt niet weten. Nogmaals, ik zat niet in de organisatie. Degenen die in de organisatie zaten, hadden misschien wel contacten of geen contacten. Dit is gewoon echt iets wat door die Turkse stichting of vereniging geregeld is. Degenen die bij de organisatie zitten als organisator, daar moet u even meer informatie inwinnen. Ik kan geen uitspraak doen over de diplomaat.

De heer **Segers**: Tot slot. U zegt "we zouden het zo nooit meer doen" of u zou het nooit zo meer doen, deze demonstratie. U betreurt het dat die heeft plaatsgevonden. U betreurt de marsmuziek die heeft plaatsgevonden en de leuzen die zijn geroepen.

De heer **Türkmen**: Vooral de leuzen. Dat had niet moeten gebeuren.

De heer **Segers**: De leuze had niet moeten worden geroepen.

De heer **Türkmen**: Daar is die meneer ook voor ...

De heer **Segers**: Voor veroordeeld. U zegt over Diyanetmoskeeën: als zij betrokken waren, zou dat nu nooit meer gebeuren; ze zouden nu niet meer betrokken raken bij zo'n demonstratie. Als u in het bestuur zit, zou u dat niet toestaan?

De heer **Türkmen**: Ik zou dat niet toestaan, want ISN is puur voor religieuze activiteiten. Het is iets op een ander vlak.

De heer **Segers**: Dank u wel.

De heer **Türkmen**: Mag ik deze flyer houden, trouwens? Ik wil dit nog even uitzoeken.

De heer **Van den Berge**: Meneer Türkmen, ik wil met u terug naar 2016, naar de mislukte coupoging in Turkije. Mijn eerste vraag is of daar op enigerlei wijze aandacht aan is besteed in ISN-moskeeën.

De heer **Türkmen**: Nogmaals, sorry? De coupoging van 2016?

De heer **Van den Berge**: Ja, de mislukte coupoging in 2016. Is daar op de een of andere manier aandacht aan besteed in ISN-moskeeën?

De heer **Türkmen**: Dat was op 15 juni 2016. Ja, dat klopt. Daar is wel aandacht aan besteed. Ik was zelf die dag naar Turkije afgereisd voor een korte vakantie. Er is wel een oproep gedaan richting alle moskeebesturen, maar ik zat doen niet in het ISN-bestuur. Maar ik was wel voorzitter van mijn

moskee in Amsterdam en ook van de moskeekoepel van Diyanetmoskeeën in Amsterdam. Er is een oproep gedaan richting alle moskeebezoekers dat ze kalm moesten blijven, dat ze geen escalaties moesten aangaan of moesten opzoeken in en rondom de moskee. Daar is wel een oproep voor geweest.

De heer **Van den Berge**: Er is een oproep gedaan om kalm te blijven. Zijn er ook oproepen gedaan om mensen die sympathiseren met de Gülenbeweging aan te geven, te melden?

De heer **Türkmen**: Nee, nee. Absoluut niet.

De heer **Van den Berge**: Dat is nooit gebeurd in moskeeën?

De heer **Türkmen**: Nee, vanuit Diyanet Nederland is er nooit een oproep gedaan om namen van sympathisanten van de Gülenbeweging door te spelen. Nee, absoluut niet.

De heer **Van den Berge**: Er zijn dus ook nooit vertegenwoordigers van Diyanet in Nederland geweest die dergelijke oproepen hebben gedaan?

De heer **Türkmen**: Wilt u die vraag nog één keer herhalen, alstublieft?

De heer **Van den Berge**: Als ik het goed begrijp, zegt u dat er nooit Diyanetvertegenwoordigers geweest zijn in Nederland die dergelijke oproepen hebben gedaan, dus om sympathisanten van Gülen ergens aan te geven, dat te melden?

De heer **Türkmen**: Voor zover ik het kan nagaan, is er nooit vanuit Diyanet Nederland, dus vanuit ISN, een oproep gedaan. Ik zat toen ook niet in het bestuur van ISN, nogmaals.

De heer **Van den Berge**: Er is nooit een oproep gedaan in de ISN-moskeeën, zegt u. Heeft Diyanet op enige andere wijze meegewerkt aan het opsporen, melden van Gülen sympathisanten of vermeende Gülen sympathisanten?

De heer **Türkmen**: Bedoelt u Diyanet Turkije of Diyanet Nederland? Want Diyanet is een algemeen bekend merk, dus het kan ook Diyanet Duitsland zijn. Vandaar. Kunt u even specifiek aangeven of het Diyanet Nederland is?

De heer **Van den Berge**: Ik heb het over Diyanetvertegenwoordigers in Nederland, even voor de helderheid. Het is misschien goed om vooraf even aan te geven dat wanneer ik het over Diyanetvertegenwoordigers heb, ik doel op Diyanetvertegenwoordigers in Nederland.

De heer **Türkmen**: Diyanet is een merk, voor iedereen die daar gebruik van maakt.

De heer **Van den Berge**: Volgens mij is dat nu helder. We hebben het over Diyanetvertegenwoordigers in Nederland. Zegt u dat het nooit is voorgekomen dat Diyanetvertegenwoordigers in Nederland oproepen hebben gedaan om Gülen sympathisanten te identificeren, te melden, op lijsten te zetten?

De heer **Türkmen**: Voor zover ik het weet en ook kan nagaan, is er nooit een oproep geweest vanuit Diyanet Nederland of ISN Nederland.

De heer **Van den Berge**: Er is nooit een oproep geweest?

De heer **Türkmen**: Om de namen te verzamelen en door te sturen, naar weet ik veel.

De heer **Van den Berge**: U zegt dat er nooit een oproep is geweest. Betekent dat ook dat er nooit Diyanetvertegenwoordigers zijn geweest -- dat is mijn vraag -- die hier op enigerlei wijze aan hebben meegewerkt?

De heer **Türkmen**: Er was wel een voorval. Dat weet u beter dan ik, denk ik. Meneer Acar. Ik weet niet of ik de naam mag noemen.

De heer **Van den Berge**: Volgens mij is die publiekelijk bekend. Vertelt u eens in uw eigen woorden wat daar precies is voorgevallen?

De heer **Türkmen**: Wat ervan weet, is het volgende. Meneer Acar of de ambassade hier in Nederland is gevraagd, waarschijnlijk door Turkije, om lijsten te verzamelen of lijsten door te sturen. Dat heb ik ook uit de media begrepen, trouwens. Er was een lijst die openbaar bekend was, die voor iedereen op de sociale media te zien was. Wat heeft meneer Acar gedaan? Meneer Acar heeft een lijst van sociale media gepakt en op persoonlijke titel -- daar heeft Diyanet Nederland niks mee te maken -- echt uitdrukkelijk op persoonlijke titel naar Turkije gestuurd, verzonden. Hij is ook uiteindelijk naar Turkije gegaan. Dat is alles wat ik daarvan afweet. Voor de rest weet ik echt niks.

De heer **Van den Berge**: U zegt dat de heer Acar, die voorzitter was van ISN op dat moment ...

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: ... een brief heeft gestuurd aan Diyanet in Turkije met daarop namen van vermeende Gülen sympathisanten en organisaties die volgens hem aan de Gülenbeweging gelieerd kunnen worden. U zegt dat hij dat niet namens ISN deed, maar hij was op dat moment voorzitter van ISN in Nederland.

De heer **Türkmen**: Hij was op dat moment voorzitter van ISN, maar, nogmaals, hij heeft het op persoonlijke titel gedaan. Er is geen bestuursbesluit of bestuursvergadering geweest over dat ISN daaraan ging meewerken. Hij heeft het gewoon als medewerker godsdienstzaken bij de ambassadeur op persoonlijke titel die openbare lijst die op de sociale media rondslingerde, doorgestuurd.

De heer **Van den Berge**: Ik heb hier een lijst voor me. Daar zijn wij op gestuit in ons vooronderzoek.

De heer **Türkmen**: Ik zou die lijst graag even zien.

De heer **Van den Berge**: Ja. Ik wil die via de bode best aan u overhandigen. Ik heb meerdere kopieën. Die mag u even zien. Mijn Turks is niet zo goed ...

De heer **Türkmen**: Ik zie nu de voorkant. Die heb ik volgens mij gisteren op de Kanttekening gezien. Gisterenavond, geloof ik.

De heer **Van den Berge**: Ja, maar deze brief heeft ook een achterkant met namen.

De heer **Türkmen**: O. Die wil ik even zien. Daar ben ik benieuwd naar.

De bode overhandigt de heer Türkmen een kopie van de lijst.

De heer **Van den Berge**: Kijkt u daar even rustig naar. Die namen zijn namelijk niet gepubliceerd. Ik ga ze hier ook niet oplezen, vanwege de privacy van mensen. Maar u mag natuurlijk best even kijken waar ik het over heb.

De heer **Türkmen**: Dit gedeelte heb ik gisteren bij de Kanttekening op internet gezien.

De heer **Van den Berge**: De voorkant heeft u gezien, maar de achterkant waarschijnlijk niet. Waar het mij even om gaat ...

De heer **Türkmen**: Mag ik even de lijst doornemen?

De heer **Van den Berge**: Natuurlijk, kijkt u even.

De heer **Türkmen**: Sorry hoor.

De heer **Van den Berge**: Nee, prima.

De heer **Türkmen**: Het zijn heel veel namen. Dat zie ik voor het eerst eerlijk gezegd meneer Van den Berge. Ik was nog niet eens tot de helft gekomen. De rest moet ik nog even zien.

De heer **Van den Berge**: U hoeft op zich de namen niet te memoriseren.

De heer **Türkmen**: Nee, nee. Absoluut niet.

De heer **Van den Berge**: Ik wil het om twee redenen over deze brief hebben. De eerste reden is dat u zegt dat ISN-voorzitter Acar dat destijds deed op persoonlijke titel. Dat blijkt niet uit deze brief. Mijn Turks is niet zo goed, maar hij schrijft hier niet: ik doe dit op persoonlijke titel. De brief is geadresseerd aan Diyanet.

De heer **Türkmen**: Dat klopt.

De heer **Van den Berge**: Er is een tweede reden dat ik de brief voorleg. Tot nu toe is steeds gezegd dat de heer Acar zich baseerde op openbare bronnen, die al in de media bekend waren, maar volgens mij is deze lijst uitgebreider dan de lijsten die eerder zijn verschenen. Of zegt u dat het dezelfde lijst is?

De heer **Türkmen**: Ik heb nog nooit een lijst gezien, eerlijk gezegd. Ik heb me daar ook nooit voor opengesteld. Het is toch privé wat mensen daarvan vinden? Ik heb de lijst dus nog nooit eerder onder ogen gehad. Dit is de eerste keer dat ik het zie. Er zijn wel een paar bekende namen.

De heer **Van den Berge**: Wat vindt u ervan?

De heer **Türkmen**: Ik ben er ook van geschrokken, eerlijk gezegd.

De heer **Van den Berge**: U bent ervan geschrokken?

De heer **Türkmen**: Ja.

De heer **Van den Berge**: Welke maatregelen heeft Diyanet genomen? U zegt dat u ervan schrikt, dus ik neem aan dat u zegt: dit had eigenlijk niet mogen gebeuren. Mag ik dat zo interpreteren?

De heer **Türkmen**: Dit is iets waar mensen mee leven. Dat het openbaar wordt gemaakt, kan gewoon voor escalatie zorgen. Het kan voor zakelijke relaties een betekenis hebben.

De heer **Van den Berge**: Wat gebeurt er met mensen die op zo'n lijst staan? Kunt u daar iets over vertellen?

De heer **Türkmen**: Ik zou het echt niet weten. Ik zie alleen maar een paar namen en die namen komen mij niet bekend voor, helemaal bovenaan.

De heer **Van den Berge**: Het gaat niet zozeer om de specifieke namen. Het gaat om hoe uitgebreid de lijst is.

De heer **Türkmen**: Het is een heel uitgebreide lijst. Die had ik nog nooit eerder gezien. Het is ook iets wat geheim moet zijn, dus ik weet ik niet hoe dat in Nederland terecht is gekomen, eerlijk gezegd.

De heer **Van den Berge**: We hebben vooronderzoek gedaan en we zijn hierop gestuit. Ik vraag er natuurlijk ook naar, omdat de heer Acar hier destijds was als ISN-voorzitter, voor een -- dat heeft u eerder in dit verhoor gezegd -- zuiver religieuze taak.

De heer **Türkmen**: Klopt.

De heer **Van den Berge**: Maar in feite heeft deze man gewoon inlichtingen zitten verzamelen.

De heer **Türkmen**: Daarom is hij ook terug naar Turkije.

De heer **Van den Berge**: Ja. Ik vraag me dan wel iets af. U zegt: we zijn een puur religieuze organisatie, daar zien wij als ISN ook op toe en wanneer dat misgaat, spreken we mensen daarop aan. Hoe heeft het dan kunnen gebeuren dat een ISN-voorzitter nog niet zo lang geleden -- deze lijst is uit september 2016 -- wel degelijk een politieke rol vervult en eigenlijk gewoon inlichtingen inwint in Nederland over Nederlandse staatsburgers en die inlichtingen doorspeelt?

De heer **Türkmen**: Deze brief is van 27 september 2016, zoals u kunt zien. Onder de naam van de heer Yusuf Acar staat niet dat hij die als voorzitter van ISN heeft gestuurd. Daar staat in dat hij -- hoe zeg je dat -- misafir is, dus

van de ambassade. Ik zie ook geen logo van ons, van ISN, hierop. Hij heeft hem ook niet als voorzitter van ISN ondertekend. Het spijt me, maar ik moet het toch even kwijt. Ik zie dat hij dat gewoon met zijn eigen naam heeft gedaan en niet namens ISN Nederland.

De heer **Van den Berge**: Ik geef u de ruimte om dat te melden, meneer Türkmen, maar dat is niet de vraag die ik voorleg en waar het de commissie om gaat. Het gaat erom dat hier iemand die vanuit Diyanet Turkije als voorzitter van ISN voor een religieuze taak is, die hier ook op dat "paspoort" en die afspraak tussen de Turkse en de Nederlandse regering is gekomen, hier ondertussen ook andere dingen doet.

De heer **Türkmen**: Dit had niet moeten gebeuren.

De heer **Van den Berge**: Dit had niet moeten gebeuren?

De heer **Türkmen**: Dat was zijn taak niet. Hij is gewoon voor religieuze zaken hier in Nederland. Als voorzitter van ISN heeft hij dat ook niet gedaan, voor zover ik het kan zien. Gelukkig maar. En hij is ook terug naar Turkije, dus daar blijft het ook bij, denk ik.

De heer **Van den Berge**: Wie heeft er besloten om de heer Acar terug te halen naar Turkije?

De heer **Türkmen**: Dat durf ik niet te zeggen, want ik zat toen niet in het bestuur van ISN. Ik zou het echt niet weten. Misschien weet u iets meer dan ik, want u hebt een vooronderzoek gedaan.

De heer **Van den Berge**: Uit ons vooronderzoek blijkt dat destijds de heer Koenders, de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, de diplomatieke vertegenwoordiger van Turkije, even ondiplomatiek gezegd, op het matje heeft geroepen en dat naar aanleiding van dat gesprek de heer Acar is teruggetrokken.

Laten we dan even vooruitkijken. U zegt: dit had nooit mogen gebeuren. Welke maatregelen heeft ISN genomen om te voorkomen dat dit soort dingen in de toekomst kunnen gebeuren?

De heer **Türkmen**: Het was in 2016. Het was even schrikken voor Turkse Nederlanders. Ook voor ISN was het echt een lesje. De toenmalige bestuurders van ISN zijn met diverse ministeries om de tafel gaan zitten en daar is dit boekje uit gekomen: ISN Strategisch Beleid 2017-2022. Daar verwijs ik toch even naar. Er is toentertijd besloten om de komende vijf jaar, ook in overleg met ministeries en door de politieke wind die er waait, geen diplomaten in het bestuur van Diyanet op te nemen. Vandaar dat wij nu echt meer erop gespist zijn dat mensen uit Nederland als bestuurslid worden aangesteld.

De heer **Van den Berge**: Ja, behalve de voorzitter. Daarom vind ik de vraag wel relevant.

De heer **Türkmen**: De voorzitter heeft een andere functie. Het is een religieuze organisatie en daar moet wel iemand zijn die ook iets over de religieuze zaken weet.

De heer **Van den Berge**: De voorzitter heeft een andere functie. Ik ben wel benieuwd welke maatregelen ISN heeft genomen, welke veiligheidswaarborgen er zijn, om te voorkomen dat zo'n voorzitter, die wel in dienst is van de Turkse overheid, van Diyanet -- u heeft eerder in dit verhoor aangegeven dat die daar op de loonlijst staat -- opdrachten krijgt en meewerkt aan het verzamelen van inlichtingen voor de Turkse overheid. Welke veiligheidswaarborgen zijn er? Dit is concreet bewijs uit Nederland, maar we hebben eerder ook in zaak in Duitsland gezien. Het federaal parket in Duitsland heeft invallen gedaan bij Diyanetmams en heeft ook strafrechtelijk onderzoek gedaan naar vermeende spionage. Welke veiligheidswaarborgen zijn er nu bij ISN om te voorkomen dat dit kan gebeuren?

De heer **Türkmen**: Bij ISN is de volgende maatregel genomen. Voor zover ik het kan nagaan, is er sindsdien besloten om ons niet te bemoeien politieke zaken vanuit een ander land. Dat kan Ankara zijn, Turkije, of een ander land. Altijd als er namens ISN iets voorgelegd moet worden of als er een brief de deur uit moet, moet er een besluit van het volledige bestuur zijn. Dus onze huidige voorzitter kan niet in zijn eentje iets beslissen en iets de deur uitgooien. Het moet altijd door alle bestuursleden goedgekeurd worden en ook in besluiten opgenomen worden voordat het de deur uitgaat.

De heer **Van den Berge**: Dan gaat het weer over de rol van ISN en hoe het bestuur beslissingen neemt, maar het gaat nu even over de rol van Turkse ambtenaren, in dienst van de Turkse staat, die hier zijn voor een religieuze taak. Welke veiligheidswaarborgen zijn er om te voorkomen dat zij andere dingen gaan doen dan de religieuze taak waarvoor ze hier zijn?

De heer **Türkmen**: Daar kan ik geen uitspraak over doen. Ik weet het niet, eerlijk gezegd. Ze weten wat er gaat gebeuren: net als meneer Acar, dat je terug wordt gestuurd. Ik denk dus niet dat die ambtenaren dat risico gaan nemen, want het wordt toch een zwart punt in hun cv.

De heer **Van den Berge**: Kan ik dan constateren dat er behalve wellicht een afschrikkende effect door wat er met de heer Acar is gebeurd geen concrete maatregelen zijn genomen, geen concrete veiligheidswaarborgen zijn om dit te voorkomen?

De heer **Türkmen**: Wat voor concrete maatregelen kan je nemen? Mensen doen het gewoon op persoonlijke titel.

De heer **Van den Berge**: Op persoonlijke titel.

De heer **Türkmen**: Misschien heeft u een advies. Dan kunnen we dat gewoon meenemen naar ons bestuur. Ik kan er namelijk geen een bedenken, want je kan niet iedereen 24 uur gaan observeren om te zien wat hij gaat verzenden naar Turkije, naar Ankara of naar Amerika.

De heer **Van den Berge**: Heeft ISN bijvoorbeeld een duidelijk signaal afgegeven aan Diyanet in Ankara dat ISN hier niet aan mee wenst te werken in de toekomst? Diyanet heeft zelf tijdens een hoorzitting in het Turkse parlement, als ik het goed zeg, aangegeven dat ze inderdaad in 38 landen via onder anderen Diyanetimams inlichtingen hebben verzameld, waaronder in Nederland. Daar hebben we het net uitvoerig over gehad. Heeft u dan als ISN, als Islamitische Stichting Nederland, een duidelijk signaal aan Ankara afgegeven van: wij zijn hier voor een religieuze taak, aan dat soort activiteiten werken wij niet mee?

De heer **Türkmen**: Eerlijk gezegd zat ik niet in het bestuur. Dat heb ik misschien al eerder gezegd. Ik moet het even nagaan. Ik weet het niet. Maar voor zover ik weet, kan daar geen sprake meer van zijn.

De heer **Van den Berge**: Dat betekent dat in de periode sinds u in het bestuur zit, hier in ieder geval niet over gesproken is.

De heer **Türkmen**: Ik denk dat de vorige bestuurders daar een uitspraak over hebben gedaan. Daar ga ik wel vanuit, want anders was het strategische beleid ook niet vastgesteld.

De heer **Van den Berge**: Ik kan in ieder geval constateren dat sinds u in het bestuur zit daar niet over gesproken is.

De heer **Türkmen**: Misschien is het al eerder besproken. Dan gaat het niet nog een keer bij ons in de agenda staan. Ik kan daar geen uitspraak over doen, maar voor zover ik het weet is er een lesje van geleerd en gaat het niet meer gebeuren.

De heer **Van den Berge**: U zegt "het had nooit mogen gebeuren, we hebben ervan geleerd" en u heeft even niet paraat welke maatregelen er concreet zijn genomen, behalve het beleidsplan.

De heer **Türkmen**: Dat heb ik niet paraat, eerlijk gezegd. Dit keur ik totaal af. Elke vorm van spionage keur ik totaal af.

De heer **Van den Berge**: U keurt het af en u noemt het spionage.

De heer **Türkmen**: Het is gewoon spionage. Daar kunnen we niet omheen draaien. We leven hier in Nederland. We leven gewoon volgens de Nederlandse wet- en regelgeving. Als iemand om informatie van mijn moskee vraagt, zeg ik ook: sorry.

De heer **Van den Berge**: Spionage had nooit mogen gebeuren. Dat punt is helder. Het staat genoteerd. Ik heb nog een andere vraag. In ons vooronderzoek zijn we ook gestuit op Facebookberichten van Diyanetimams uit Lelystad en Zwijndrecht, waarin ze hun Facebookvolgers opriepen om Gülen sympathisanten te melden bij Turkse overheidsdiensten. Heeft ISN destijds ook opgetreden tegen die imams?

De heer **Türkmen**: Ik weet daar helemaal niks van. Een ISN-imam?

De heer **Van den Berge**: Ja, ISN-imams uit Lelystad en Zwijndrecht hebben Facebookberichten geplaatst waarin ze hun Facebookvrienden opriepen om vermeende Gülen sympathisanten te melden bij Turkse overheidsdiensten.

De heer **Türkmen**: Turkse?

De heer **Van den Berge**: Overheidsdiensten. Of bij het consulaat.

De heer **Türkmen**: Ik weet daar niks van. Ik heb daar nooit aan meegewerkt en ik heb daar ook nooit bij stilgestaan. Als iemand dat heeft gedaan, denk ik dat hij wel een probleem heeft met de attaché.

De heer **Van den Berge**: Dan heeft die wat u betreft een probleem?

De heer **Türkmen**: Zeker. Ze zijn hier om theologische zaken te regelen. Religieuze zaken, bedoel ik. En niet voor politieke dingen, want dat is iets politieks wat in Turkije speelt en, nogmaals, we leven in Nederland. Dat had niet mogen gebeuren. Ik hoor het voor het eerst. Dit heb ik niet eerder gehoord.

De heer **Van den Berge**: U zegt dat er geen diplomatieke vertegenwoordigers meer in het ISN-bestuur zitten, dat dat een van de maatregelen is die u hebt genomen. Maar de imams die prediken in de ISN-moskeeën leggen nog wel steeds verantwoording af aan een diplomaat, aan de attaché voor religieuze zaken. Hoe moeten we die twee dingen met elkaar in verhouding zien?

De heer **Türkmen**: Er worden geen politieke dingen gepreikt in de moskeeën. Daar kunnen we wel van uitgaan. Dat is voor honderd procent gegarandeerd. Wat heeft de attaché te vertellen in onze moskeeën?

De heer **Van den Berge**: Vanochtend hadden we hier de hoogleraar Zürcher en die vertelde dat in de moskeepreken en in andere activiteiten wel een narratief wordt verspreid ...

De heer **Türkmen**: Wordt wat verspreid?

De heer **Van den Berge**: Een narratief, een verhaallijn, over vijandschap en ook Turks nationalisme. Herkent u dat?

De heer **Türkmen**: Bij ons in de moskeeën? Dat kan ik me niet voorstellen.

De heer **Van den Berge**: Dat dat in elk geval via Diyanet zou gebeuren. Maar u kunt zich niet voorstellen dat dat bij u in de ...

De heer **Türkmen**: De afgelopen acht jaar, waarin ik voorzitter ben geweest, en vanaf maart 2019 heb ik dat soort zaken nooit meegemaakt. Dan staan de mensen ook op en zeggen: het is een Diyanetmoskee, wat is dat nou? Daar komen echt behoorlijk klachten van, dus dan had ik het moeten weten. Dat is helaas tot nu toe niet gebeurd, voor zover ik het weet. Misschien waren er een of twee incidenten. Dan moet u dat even aangeven en dan kan ik even kijken.

De heer **Van den Berge**: Ik tel er nu al drie, in ieder geval: Zwijndrecht, Lelystad en de heer Acar.

De heer **Türkmen**: Acar ken ik, maar die andere twee imams weet ik echt niet. Op persoonlijke titel hebben ze misschien wel wat gedaan, maar dat is hun werkwijze niet dus dat had niet moeten gebeuren.

De heer **Van den Berge**: Dat had niet moeten gebeuren. Dat was het van mijn kant.

De heer **Segers**: Meneer Türkmen. Als het Diyanetbestuur van nu, waarvan u nu deel uitmaakt, op dit soort praktijken stuit, wat zou u dan nu doen?

De heer **Türkmen**: Nogmaals, meneer Segers ...

De heer **Segers**: U maakt deel uit van het Diyanetbestuur, ISN. Stel dat het bestuur nu stuit op dit soort praktijken, namelijk imams die namen doorgeven, die zich hier op een manier gedragen die bedreigend kan zijn voor mensen die op die lijst staan. Als het bestuur daar nu op zou stuiten, wat zou het bestuur nu doen?

De heer **Türkmen**: Gelijk maatregelen nemen.

De heer **Segers**: Welke?

De heer **Türkmen**: Dan wordt de attaché op de hoogte gesteld. Daar komt gelijk een onderzoek naar. Ik weet niet wat daaruit zal komen, maar er worden wel maatregelen genomen. Als blijkt dat hij niet helemaal deugt, gaat hij echt terug naar Turkije.

De heer **Segers**: Dan zou u zo'n imam wegsturen?

De heer **Türkmen**: Ja, met het eerste vliegtuig. Daar gaat echt niet één minuut overheen.

De heer **Segers**: Heeft u dat al een keer gedaan? Heeft u al een keer een maatregel genomen?

De heer **Türkmen**: Tijdens mijn voorzitterschap? Nee, nee.

De heer **Segers**: Sinds 2012, sinds u betrokken bij Diyanet, is er nooit een maatregel genomen?

De heer **Türkmen**: Nee, nee, nee. Dat bedoelde ik ook, tijdens mijn voorzitterschap vanaf maart 2012 is het bij mij in de moskee of in Amsterdam niet gebeurd.

De heer **Segers**: Het is niet gebeurd, maar is er ook geen maatregel genomen tegen iemand die een lijst opstelt of namen doorgeeft?

De heer **Türkmen**: Er zijn wel maatregelen genomen en misschien is een enkeling, een of twee, teruggestuurd vanwege diverse redenen. Maar wat die redenen zijn, weet ik niet.

De heer **Segers**: Waar was dat?

De heer **Türkmen**: Ik durf het niet met alle zekerheid te zeggen, maar het waren er volgens mij een of twee in de afgelopen acht jaar.

De heer **Segers**: Vanwege welke reden?

De heer **Türkmen**: Ik durf het echt niet te zeggen, want dat wordt niet openbaar gemaakt, bekend gemaakt. Dat is iets tussen het moskeebestuur, de moskeebezoekers en de attaché.

De heer **Segers**: U hoort dan dat een imam over de schreef is gegaan en dat hij is teruggestuurd, maar u weet dan niet vanwege welke reden?

De heer **Türkmen**: Ik weet het echt niet. Ik weet de namen niet.

De heer **Segers**: Zou u het nu, nu u in het bestuur zit, wel te horen krijgen?

De heer **Türkmen**: Ja, natuurlijk. Ik zit in het bestuur. Toen zat ik niet in het bestuur van ISN. Alle namen van de imams zijn nu wel bij ons bekend, net als waar ze werkzaam zijn. Daar zijn lijsten van, ook van wie erover gaat. We hebben nu regelmatig contact met onze attaché. Als er wat is, wordt er gelijk ingegrepen. We kunnen daar echt geen seconde over doen. Het zijn dingen

die echt serieus opgepakt moeten worden, want dat kan niet in Nederland en ook niet in een ander land.

De heer **Segers**: Wij vragen u hiernaar, omdat er dus een verbinding is tussen de attaché in Rotterdam, dus het consulaat daar, en imams die op de loonlijst staan van het ministerie in Ankara en die van daaruit hierheen worden gezonden. Tegelijkertijd zegt u: zodra zij op de een of andere manier informatie doorgeven, zou dat einde oefening zijn, zou dat eigenlijk het einde van het dienstverband zijn en zouden we ze wegsturen?

De heer **Türkmen**: Als blijkt dat het feit terecht is, is het einde oefening. Daar kan ik wel van uitgaan.

De heer **Segers**: Vindt u dat een bestuurder van ISN of misschien heel specifiek een imam loyaal zou moeten zijn aan Nederland of aan de Turkse overheid?

De heer **Türkmen**: Het hangt van de imam af. Ik weet het niet. Ik ben de imam niet.

De heer **Segers**: Nee, ik vraag om uw mening.

De heer **Türkmen**: Ik zou daar geen mening over willen geven. Ik zou het echt niet weten.

De heer **Segers**: Als de Turkse overheid van een imam vraagt om namen door te geven, moet hij dat dan niet doen omdat hij in Nederland is?

De heer **Türkmen**: Dat moet hij gewoon niet doen. Dat is gewoon volgens de wet verboden.

De heer **Segers**: Dus dan moet hij niet loyaal zijn aan het ministerie dat hem betaalt?

De heer **Türkmen**: Op dat punt moet hij echt niet loyaal zijn. Dat kan gewoon niet. Dan komt hij in hetzelfde schuitje als meneer Acar. Of het een imam is, de attaché of die misafir, dat komt gewoon op hetzelfde neer.

De heer **Segers**: We hebben vanochtend de heer Zürcher gesproken. We hebben onder andere gesproken over de militaire dienstplicht voor Turks-Nederlandse jongens, die je moet vervullen of moet afkopen. De heer Zürcher vond dat problematisch. Wat vindt u van die dienstplicht?

De heer **Türkmen**: Is het relevant voor deze ondervragingscommissie?

De heer **Segers**: Ja.

De heer **Türkmen**: Het is een heel moeilijk onderdeel en ik denk niet dat Turks-Nederlandse jongens in staat zijn, financieel ... Ik moet wel gaan onderzoeken hoeveel het gaat kosten. Als ze het afkopen, moeten ze wel een behoorlijk bedrag neertellen.

De heer **Segers**: Vindt u het een goede zaak ...

De heer **Türkmen**: Afkopen?

De heer **Segers**: ... als we nadenken over de integratie van Turkse Nederlanders, over hun toekomst hier in Nederland en hun functioneren hier, dat ze een verplichting hebben aan een ander land, elders, om de dienstplicht te vervullen? Vindt u het op de lange termijn een goede zaak als die dienstplicht er blijft?

De heer **Türkmen**: Als het over integratie hebben: we zijn nu met de Turkse Nederlanders aan de vierde generatie toe. Dus ik vraag me af of ze nog moeten integreren. Ze zijn hier geboren en getogen, dus ze zijn gewoon Nederlanders. Als ze daarnaast een Turkse nationaliteit hebben en ze de plicht moeten afleggen ... Turkije is onze moeder en Nederland is onze vader. Een kind houdt van allebei evenveel. Wat mij persoonlijk betreft: als ze de Turkse nationaliteit hebben en nog loyaal zijn aan Turkije, moeten ze die dienstplicht daar toch gaan vervullen of afkopen.

De heer **Segers**: Dat is een feitelijke beschrijving, maar wat ik vraag is uw mening. Vindt u het een goede zaak?

De heer **Türkmen**: Daar kan ik geen oordeel over geven als persoon, want ik kan niet beslissen voor hun.

De heer **Segers**: Vindt u er niks van?

De heer **Türkmen**: Als het echt om mij gaat, kan ik er een oordeel over geven. Maar nu geef ik gewoon een oordeel over een ander en daar hou ik niet van, eerlijk gezegd.

De heer **Segers**: Ik vraag niet een oordeel over of iemand de dienstplicht moet vervullen of niet, want dat is de feitelijke situatie. Ik vraag of u het een goede zaak vindt dat er een beroep wordt gedaan op mensen die hier zijn geboren, die hier leven en die dan in een ander land de dienstplicht moeten vervullen.

De heer **Türkmen**: Ze zijn ook van Turkse afkomst. Ze hebben de plicht. Ze kunnen daar niet omheen.

De heer **Segers**: Ik begrijp dat u geen oordeel wilt geven daarover.

De heer **Türkmen**: Ik kan er geen oordeel over geven.

De heer **Segers**: Is het in uw ogen mogelijk voor Turkse Nederlanders, alle Turkse Nederlanders, om vrijelijk hun mening te geven, ook als die afwijkend is van dat wat de regering in Turkije voorstaat?

De heer **Türkmen**: Kunt u een beetje uitleg geven over wat u precies bedoelt?

De heer **Segers**: Heeft u de indruk alle Turkse Nederlanders, dus Nederlanders met een Turkse achtergrond -- daarbinnen zijn verschillende minderheden, verschillende groepen -- vrijelijk hun mening kunnen

verkondigen, ook als die haaks staat op de opvatting van de Turkse overheid?

De heer **Türkmen**: Als het afwijkend is? Van mij mag het. Onze moskee staat voor iedereen open. Ze kunnen wel een afwijkende beslissing kenbaar maken. Daar zijn ze vrij in. Iedereen heeft gewoon recht om een uitspraak te doen, ook als die afwijkend is.

De heer **Segers**: Ook mensen die Gülenaanhanger zijn, zijn welkom bij uw moskee?

De heer **Türkmen**: Onze moskee -- dat heb ik ook in de openingspeech aangegeven -- is voor iedereen, van welke afkomst of welke politieke partij dan ook. Ze zijn gewoon welkom. Ze kunnen gewoon met elk gebed binnenkomen, binnenstappen, hun gebed houden en doen wat ze willen tot het moment dat het over een politieke agenda gaat. Want onze moskeeën zijn geen politieke arena's. Er hangt zeker in al onze moskeeën in het zicht een huishoudelijk reglement waarin staat dat er geen politiek gevoerd mag worden.

De heer **Segers**: Iemand die op de lijst staat die voor u ligt, heeft ons verteld -- anoniem, omdat hij niet met naam en toenaam bekend wil zijn -- wat dat voor hemzelf betekent. Hij mijdt bepaalde buurten waar veel Turkse Nederlanders komen, uit angst. Hij is op straat aangesproken op een heel intimiderende manier. Hij moet -- ik noem maar iets heel prozaïsch -- na sluitingstijd naar zijn kapper, omdat de kapper bang is om gezien te worden met hem. Dat zou gevolgen kunnen hebben. Hij kan niet reizen naar Turkije. Hij is bang voor zijn familieleden in Turkije. Wat doet het u als u zo'n verhaal hoort?

De heer **Türkmen**: Dat is wel vervelend voor hem.

De heer **Segers**: Vervelend?

De heer **Türkmen**: Dat betreur ik ook. Hij durft daardoor niet naar Turkije, zegt u?

De heer **Segers**: Ja. Zijn naam staat op de lijst en dat heeft grote gevolgen voor zijn leven.

De heer **Türkmen**: Dat is wel vervelend voor hem. Ik heb echt medelijden met hem.

De heer **Segers**: Wat wil het bestuur van Diyanet doen om de integratie van alle Turkse Nederlanders te dienen? U zei dat u alles wil doen wat de vrede dient, dat u in vrede samen wilt leven. Wat wil het bestuur van Diyanet doen als het dit soort verhalen hoort en ziet wat de gevolgen zijn van het doorsturen van die namenlijst naar Turkije, wat voor gevolgen dat heeft voor mensen die hier wonen? Wat wil het bestuur doen om daar verandering in aan te brengen?

De heer **Türkmen**: Dat is wel aan het bestuur. Dat kan ik niet in mijn eentje beoordelen en ook niet in mijn eentje ...

De heer **Segers**: Wat zou u zelf willen doen?

De heer **Türkmen**: Dat er toch harmonie is, dat we toch met mensen in gesprek gaan en dat er toch een samenwerkingsverband wordt gezocht. Dat kan ik alleen maar als advies geven. Dat is toch aan de commissie, die dat gewoon moet gaan onderzoeken. Ik ben namelijk geen onderzoeker. Ik weet niet wat voor oplossingen ik daarvoor moet bedenken. Het heeft geen enkele invloed op de integratie. De meeste Turkse Nederlanders zijn al geïntegreerd.

De heer **Segers**: Meneer Türkmen, we zijn met u in dit verhoor een aantal incidenten langsgelopen. Er is een stemadvies in 2006. In 2014 was er een demonstratie waarvan u zegt: dat had nooit zo mogen gebeuren en het spijt mij dat het zo is gebeurd, dat die muziek is gespeeld zoals die is gespeeld en wat voor effect dat had op de Armeense gemeenschap. U zegt dat het zo niet had moeten.

De heer **Türkmen**: "Het spijt mij" heb ik niet gezegd hoor. "Het spijt mij" heb ik volgens mij niet genoemd, maar het is wel vervelend.

De heer **Segers**: Het had niet zo gemoeten.

De heer **Türkmen**: Dat is niet hetzelfde.

De heer **Segers**: Ik wil u recht doen: het had niet zo gemoeten. Er waren de namenlijsten die zijn doorgegeven, wat uiteindelijk ook consequenties had voor de voorzitter van uw bestuur.

De heer **Türkmen**: Dat betreur ik ook zeer. Dat is gewoon een soort spionage en dat keur ik gewoon af.

De heer **Segers**: Dat betreft u. Daarvan zegt u dat dat ook niet had moeten gebeuren. Dat zijn een aantal incidenten, die wij langs zijn gelopen, die een beeld geven dat het bestuur van ISN, van Diyanet, ook een rol heeft, ook een verantwoordelijkheid. Ik heb een vraag aan u als lid van het bestuur. Laten we dat nou achter ons laten en kijken naar de toekomst. Dan zien we dat we inderdaad te maken hebben verdeeldheid binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap. Ik heb u het voorbeeld genoemd van iemand die op die lijst staat. Hoe ziet u uw eigen verantwoordelijkheid? Hoe ziet u uw eigen inzet om daar verandering in aan te brengen?

De heer **Türkmen**: We moeten met zijn allen samenleven in Nederland. Dat is het uitgangspunt. Als iemand een politieke ideologie heeft, is dat zijn eigen mening. Iemand die naar een moskee van ons komt, naar een van onze 148 moskeeën, weet hij waar hij naartoe gaat. Ik denk niet dat hij zich daar gaat uiten over zijn achterban, over zijn afkomst, over zijn politieke dingen. We moeten gewoon met zijn allen hier in Nederland samenleven, in harmonie.

De heer **Segers**: Dat is een algemeen statement en dat deel ik. We moeten inderdaad in harmonie leven. Ik schets juist een situatie waarin daarvan geen sprake was ...

De heer **Türkmen**: Dat was wel naar aanleiding van de coup poging.

De heer **Segers**: Sorry, als ik even mag. Daarin heeft ook Diyanet een rol gespeeld. Ook het bestuur, waar u deel van uitmaakt. Mijn vraag is wat u

gaat doen. Ik ben ook voor harmonie, maar ik vraag u naar uw eigen verantwoordelijkheid, uw eigen rol en dat wat u gaat doen. Hoe kan Diyanet Nederland, ISN, en hoe kan u zelf een rol spelen om de harmonie te dienen?

De heer **Türkmen**: We hebben gewoon vanaf dag één na de coupoging -- daar is ook een besluit over van ISN van 16 juli 2016 -- gezegd dat die mensen gewoon met rust gelaten moeten worden, dat ze daar niet aangesproken op hoeven of moeten worden en dat iedereen vrij is om een moskee te bezoeken. Dat is het en dat blijft het ook. We staan gewoon voor iedereen open, of het een gülenist is, iemand van een andere hoek van Turkije of iemand uit een ander land. We vragen nooit naar de afkomst, nooit naar de ideologie die ze hebben. In principe staat ISN gewoon voor iedereen open, ook met zijn eigen organisaties in alle steden.

Wat moeten we doen, meer dan dat? Ik zou het echt niet weten, meneer Segers. Wij staan voor iedereen open. Het is een laagdrempelige organisatie, dus iedereen kan heel gemakkelijk naar binnen stappen: een Nederlander, een Ethiopiër, een Somaliër. Aan de deur van een Diyanetmoskee staat niemand die vraagt: wat is je paspoort, waar kom je vandaan, heb je een verblijfsvergunning, ben je illegaal? Die vragen worden niet gesteld. Of ben je gülenist of ben je voor meneer huppeldepup? Dat soort vragen worden niet gesteld aan de deur van een Diyanetmoskee.

De **voorzitter**: Dank u wel, meneer Türkmen. Ik wil de bode vragen om de lijst van de heer Acar weer in te nemen.

De heer **Türkmen**: Ik dacht dat ik hem mocht houden.

De bode neemt de lijst weer in ontvangst van de heer Türkmen.

De **voorzitter**: We zijn hiermee aan het einde van dit verhoor gekomen. Dat is tevens het laatste verhoor in twee weken openbare verhoren van deze parlementaire ondervragingscommissie. Wij zullen de komende periode de opbrengsten van deze openbare verhoren bestuderen en ons gaan richten op het schrijven van een verslag. Daarin zullen zowel de bevindingen naar

aanleiding van ons vooronderzoek als die van de openbare verhoren staan. Wij hebben de verwachting dat verslag eind april aan te kunnen bieden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer.

Meneer Türkmen, ik wil u bedanken voor uw komst naar de Tweede Kamer.

Sluiting 14.38 uur.